

Ülle Rästas

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

IX klassile

1. osa

ÜLLE RÄSTAS

EESTI KEELE TÖÖRAAMAT

IX KLASSILE

1. OSA

Nimi

Kool

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine

Ülle Rästas

Eesti keele tööraamat IX klassile. 1. osa

Tööraamat vastab põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava lihtsustatud õppele

Tööraamatu koostamist konsulteeris *Ana Kontor*

Retsenseerinud *Kaie Henk, Krista Sunts*

Toimetanud *Tiina Helekivi*

Kujundanud ja küljendanud *Kristi Helekivi*

Illustreerinud *Vilve Aavik-Vadi*

Kaane kujundanud *Eve Kurm*

Tehniliselt toimetanud *Andero Kurm*

Fotod: *Tiina Helekivi, Wikimedia Commons*

Raamatu väljaandmist on toetanud Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi „Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine“ kaudu.

Programmi viib ellu SA Innove.

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ettenähtud vastutuse.

Autoriõigus: SA Innove, Ülle Rästas, 2014

ISBN 978-9949-524-92-1 (kogu teos)

ISBN 978-9949-524-93-8 (kogu teos: pdf)

ISBN 978-9949-524-94-5 (1. osa)

ISBN 978-9949-524-95-2 (1. osa: pdf)

ISBN 978-9949-524-96-9 (2. osa)

ISBN 978-9949-524-97-6 (2. osa: pdf)

ISBN 978-9949-524-98-3 (3. osa)

ISBN 978-9949-524-99-0 (3. osa: pdf)

Trükiettevalmistus: kirjastus Studium

Riia 15b, Tartu 51010

Tel 7343 735

www.studium.ee

Järeltrükk

AS Atlex

2014

SISUKORD

HÄÄLIKUÕPETUS JA ÕIGEKIRI	5
Häälikud ja tähed	5
Sõna veahtlikus kohas on täishäälik ja suluta kaashäälik	8
Sõna veahtlikus kohas on täishäälik ja sulghäälik	10
Häälikuühendid sõna veahtlikus kohas	14
 VÕÕRSÕNA	26
 NIMISÕNA	34
Nimisõna algvorm ja käändevormid.	37
Nimisõna mitmus.	50
Nimisõnade tuletamine	62
Liitnimisõna	72
Liitsõna õigekiri	79
Liitsõna käänamine	82
Liitsõnade korduvad sõnaosad	89
Paarissõnad	92
Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine	95
 OMADUSSÕNA	101
Omadussõna käänamine koos nimisõnaga	104
Omadussõna võrdlusastmed	110
Omadussõna tuletamine liidete abil	124

HÄÄLIKUÕPETUS JA ÕIGEKIRI

Häälikud ja tähed

Tuleta meelde!

Häälikuid kuuleme ja hääldame. Tähti näeme ja kirjutame.

Eesti keeles jagunevad häälikud

täishäälikud
a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü

kaashäälikud

suluta kaashäälikud
f, h, j, l, m, n, r, s, š, z, ž, v

sulghäälikud
k, g, p, b, t, d

1. Kirjuta joonele välja värviliselt trükitud tähed nii, et ükski ei korduks.
Jooni mõistatuse õige vastus.

1. Kes on mees kaheteistkümne näoga?	(nädal, kuu, aasta)
2. Mees raiub ööd ja päevad, ei saa laastu iial?	(seinakell, kägu, kiviraidur)
3. Ei ole toas ega õues?	(korsten, aken, katus)

Mitu tähte Sa välja kirjutasid?

Tähed a, e, i, o, u, õ, ä, ö, ü märgivad täishäälikuid.

2. Tõmba täishäälikuid märkivatele tähtedele joon alla.

EKS HEA OLLA IGAÜKS TAHAKS

Viivi Luik

1. Eks hea olla igaüks tahaks.
Kui ei oska, on kole.
Siiski ollakse vahel paha.
Kas sina siis pole?

2. Ega kurjust saa ära peita.
Mitte üks, mitte ilmas.
Sina arvad, et üles ei leita,
aga kõik paistab silmast.

3. Loe tekst. Kirjuta välja kõik värviliselt trükitud tähed nii, et ükski ei korduks.

Lause on sõnadega väljendatud mõte. Lause koosneb sõnadest.

Kirjutatud sõna ja trükitud sõna koosneb tähtedest.

Tähti me näeme ja kirjutame.

Hääldamisel koosneb sõna häälikutest.

Häälikuid me hääldame ja kuuleme.

Kirjutamisel peame järgima õigekirjareegleid.

.....

Mitu tähte Sa välja kirjutasid?

Tähed **k, p, t, g, b, d, h, j, k, l, m, n, r, s, v** märgivad kirjas **kaashäälikuid**.

Kaashäälikud jaotuvad:

- **suluta kaashäälikud** (h, j, k, l, m, n, r, s, v),
- **sulghäälikud** (k - g, p - b, t - d).

Loe veel kord läbi eelmise harjutuse tekst ja vasta küsimustele.

1. Mis erinevus on tähel ja häälikul?
2. Loe: *Jänes õunapuul karu karjus roosa õhtutaevas rõõmsameelne.*
Kas see on lause? Põhjenda oma arvamust.

4. Kirjuta lausetest sõnad tabelisse. Rühmita häälikud ja tähed näite järgi.

1. Rääkimine hõbe, vaikimine kuld.
2. Hirmutatud vares kardab põõsastki.

Sõna	Täishäälikud	Kaashäälikud	
		suluta kaashäälikud	sulghäälikud
<i>rääkimine</i>	<i>ä, i, i, e</i>	<i>r, m, n</i>	<i>k</i>

Tuleta meelde!

Kirjutamisel pööra tähelepanu sõnas VEOHTLIKULE KOHALE.
Tuleta meelde, kus on sõnas veahtlik koht!

Veahtlikus kohas on

täishäälik ja suluta kaashäälik	täishäälik ja sulghäälik	täishäälikuühend	kaashäälikuühend
<u>ve</u> li <u>kõ</u> hatas <u>e</u> lasime <u>Va</u> sulas <u>kuu</u> lasime <u>muu</u> sikat <u>uu</u> s <u>aju</u> - <u>uu</u> ring <u>kan</u> name <u>ten</u> niseid <u>kal</u> lasime <u>kan</u> nu	<u>lu</u> basite <u>va</u> bandada <u>õ</u> petajad <u>ju</u> tustavad <u>õ</u> ppisime <u>ti</u> kkimist <u>sa</u> a busime <u>ree</u> del <u>kee</u> davad <u>kõ</u> õgis <u>oo</u> tasite <u>ko</u> opas	<u>jä</u> ised <u>lai</u> ned <u>ai</u> nult <u>õ</u> is <u>hai</u> getele <u>po</u> egadele <u>võ</u> idu- <u>sõ</u> idu- <u>au</u> to <u>õ</u> igest <u>toi</u> tumisest <u>vä</u> ikesele <u>lõ</u> okesele	<u>kir</u> ju <u>mar</u> ja- <u>kor</u> v <u>al</u> gab <u>tun</u> d <u>mär</u> kisime <u>pur</u> kidele <u>pir</u> tsakas <u>prin</u> tsess <u>tub</u> lidele <u>tü</u> drukutele <u>kut</u> suvad <u>lap</u> si <u>kap</u> tenid <u>mat</u> kavad

Veahtlikus kohas on ja sellele järgnev(ad)
 Veahtlik koht algab alati
 Liitsõnades määratakse veahtlik koht kõikides koostis-sõnades.

Sõna veahtlikus kohas on täishäälik ja suluta kaashäälik

Värvi skeemid.

1. skeem	2. skeem	3. skeem	4. skeem	5. skeem
○ ○	☺ ○	/ ○	○ ☺	○ /
○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○
ka <u>l</u> lastasime	ka <u>a</u> lutlesid	ka <u>a</u> lusime	ka <u>l</u> lutasite	ka <u>l</u> lasite

5. Loe laused. Muuda häälikupikkust lüngaga sõna veaohlikus kohas. Värvi skeemid. Kirjuta lüngaga sõnad õigesti vastavate skeemide alla.

1. K/al/urid k/al/asid k/al/ad s/ur/e v/an/i s/is/e.
2. Senni p/uh/astas h/om/ikul s/en/i.
3. Malle on osav m/al/es ja m/al/imises.
4. N/or/ed loevad r/am/atust Heljo Männi l/ul/etusi.

1. • •	2. ◡ •	3. / •	4. • ◡	5. • /
○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○
4 sõna	4 sõna	2 sõna	2 sõna	2 sõna

- 6. A. Loe laused. Muuda lüngaga sõnades häälikupikkust skeemi järgi.**
B. Värvi skeemid harjutuse lõpus. Millise skeemi järgi sõna kirjutad? Märki skeemi number sõna peale.
C. Kirjuta harjutus vihikusse õigesti.

Toakärbes

1. Toakärbse l/en/u-oskust võib v/õr/elda kaasaegse l/en/ukiga.
2. Kärbes /im/eb vedelat toitu imikärsaga.
3. Tahket toitu peab ta /er/itadud süljega l/ah/ustama.
4. Toakärbse maius-p/al/adeks on riknenud l/ih/a, puu-v/il/i, väljaheidet.
5. Kärbes viibib kõige meelsamini prügi-h/un/ikute ja ära-v/ol/u-t/or/ude ligiduses.
6. Toakärbes k/an/ab edasi mitmeid haigus-p/is/ikuid, eriti s/ol/e-nakkusi.
7. S/el/e-pärast t/ul/eb kärbseid koduses m/aj/a-pidamises tõrjuda ja kärbse väljaheidetest saastunud p/in/ad

p/uh/astada. 8. Elu-r/um/ides k/as/utatakse kärbeste tõrjumiseks l/im/i-paberit, võib p/ün/iseid üles p/an/a või kärbsepiitsa kasutada.

“Ohutu kodu”, Tallinn 2011, põhjal

Kontrolli

1. • • 12 sõna	2. ☺ • 4 sõna	3. / • 1 sõna	4. • ☺ 7 sõna	5. • / 1 sõna
○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○	○ ○ ○

Sõna veaohlikus kohas on täishäälik ja sulghäälik

Värvi skeemid.

1. skeem ○ ○	2. skeem ○ ☺	3. skeem ○ /	4. skeem ○ ☺	6. skeem //
			5. skeem / ○	
○ ○ g d b	○ ☺ k t p	○ / kk tt pp	○ ○ ○ g d b	○ ○ ○ k t p
te <u>g</u> ime	la <u>k</u> ime	la <u>kk</u> isime	ke <u>e</u> dame sa <u>a</u> gisime	sö <u>ö</u> kide

Tuleta meelde!

Sulghäälikud on

Tuleta meelde täishääliku ja sulghääliku õigekirja sõna veaohlikus koha.

Loe sõnaühendid tulpade kaupa. Värv skeemid.

Vaata skeemi ja vasta küsimustele.

•	◡	/
k <u>a</u> dunud r <u>e</u> delit l <u>õ</u> busate l <u>u</u> gudega	l <u>u</u> kustatud k <u>a</u> p <u>i</u> d l <u>o</u> putasime t <u>i</u> kitud k <u>a</u> tet	l <u>ü</u> kkasime p <u>ü</u> tti h <u>ü</u> ppasime v <u>e</u> tte

1. Milliste tähtedega märgime kirjas lühikese sulghääliku?
2. Mitmekordse tähega märgime kirjas pika sulghääliku?
3. Muuda skeemi järgi sõnu k/at/unud, l/uk/udes, l/ot/uses.
Millistel sõnadel on tähendus? Moodusta nendega laused.

7. Kirjuta lünka sulghäälik (ühekordne või kahekordne, nõrk või tugev täht) ja vali sulgudest sobiv täishäälik.

1. • 	2. ◡ 	3. /
----------	----------	----------

g, k või kk	b, p või pp	d, t või tt
p. <u>ik</u> ..i Emaj. <u>õg</u> ..e (õ,i)	l. <u>ipp</u> .asime elut. <u>upp</u> .a (i, u)	j. <u>ut</u> ustasid t. <u>äd</u> itüttele (u, ä)
p.....uvad r.....ijahu (a,u)	isid puus.....aks (e, õ)	s.....usime mereh.....a (ä, a)
l.....asid r.....e (e,ü)	tuulel..... tornit.....us (i, i)	t.....i maak.....u (ä, o)
t.....uvad t.....asi (i,a)	v.....er v.....usportlane (i, a)	v.....avad allikav..... (e,õ)

8. Kirjuta lünka sobiv sulghäälik (nõrk või tugev, ühekordne või kahekordne täht).

Näide: ka..*d*..unud ka..*p*..ivõtned

3) no.....isid ru.....i-lilli,

1) õ.....inud meditsiini.....e

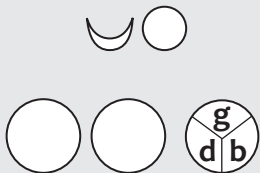
4) ku.....usid si.....elga-pessa

2) te.....isid mä.....a-paised

5) lõ.....etamata ti.....imis-töö

Tuleta meelde!

Värvi skeemid. Loe sõnad tulpade kaupa. Jälgi kirjapilti. Vasta küsimustele tabeli all.

I	II	III
4. skeem 	5. skeem 	6. skeem
<i>lii</i> gutavad s <i>ee</i> bitasime <i>kee</i> disele	<i>sa</i> agisite <i>loo</i> buseite <i>puu</i> dusime	<i>sa</i> akigi <i>loo</i> pisite <i>puu</i> tusime

1. Millise häälikurühma pikkus muutus I ja II tulbas sõnade veaohlikus kohas? Kuidas märgid pika ja ülipika täishääliku kirjas?
2. Kuidas kirjutad ülipika sulghääliku ülipika täishääliku järel?
3. Selgita sõnade loodus ja lootus, puudus ja puutus, keedis ja keetis tähendust. Moodusta laused nende sõnadega.

9. A. Loe sõnaühend. Muuda skeemile toetudes häälikupikkust sõna või liitsõna koostissõna veaohlikus kohas. Märgi lüngaga sõna kohale skeemi number, mille järgi sõna kirjutad (4., 5. või 6. skeem).

B. Moodusta laused antud sõnaühenditega ja kirjuta need vihikusse.

- 1) valmistasime hõrgu k/ok/i-kreemi
- 2) pakkus kohupiima-k/ok/i
- 3) eemal asub karu-k/op/as
- 4) elasid mägi-k/op/as

- 5) kostab rõõmus l/at/a-melu
- 6) korraldab sügis-l/at/a
- 7) s/ap/usime r/et/el

10. Loe laused. Tõmba valesti kirjutatud sõna maha.

1. *Vaadi / Vaati* sees oli traditsiooniliselt kääritatud kali.
2. *Vaadi / Vaati* kallati traditsiooniliselt kääritatud kali.
3. *Noodi / Nooti* ei oska igaiüks meist lugeda.
4. *Noodi / Nooti* lugemine vajab õppimist ja harjutamist.
5. *Liida / Liita* arvud kokku, saad summa.
6. *Liida / Liita* on vaja kõik arvud, siis saad õige summa.
7. *Ruudu / Ruutu* ümbermõõdu arvutamiseks korruta külje pikkus neljaga.
8. *Ruudu / Ruutu* on lihtsam joonestada kui ringjoont.
9. Aega võib *viida / viita* sõprade seltsis või raamatut lugedes.
10. Ära palun *viida / viita* rohkem minu aega!

11. A. Muuda häälikupikkust sõna veaohlikus kohas.

Märgi peale skeemi number, mille järgi sõna hääldad.

B. Kirjuta sõnad õigesti vastavate skeemide alla.

j/ät/unud /ak/endel, paukuva p/ak/asega, muustrilistele s/ok/idele ja k/äp/ikutele, m/ak/usatele k/ok/idele, l/ot/avad parimat, p/ut/usime r/et/el, /öp/ikute laksutamine, m/ak/asite s/ük/avalt, h/ak/asime s/ak/ima, h/üp/asime r/it/ale, v/at/asime m/öt/ujaid, /ot/asite t/ut/avaid, r/ap/utasime s/ot/atki, eksisime k/ok/emata

1.	2.	3.	4.	5.	6.
• •	• ◡	• /	◡ •	/ •	//
4 sõna	4 sõna	4 sõna	4 sõna	4 sõna	4 sõna

12. Otsusta, kuidas kirjutad. Kirjuta tekst vihikusse.

1. /En/amik Eestimaal talvituvaid l/in/u-l/ik/e t/ul/eb talvel toime /in/imese /ap/ita. 2. Talvisest l/is/a-toitmisest on siiski s/ur/ /ap/i neile l/in/ukestele, kes on otsustanud siia j/ät/a. 3. Karmi külmaga talvedel s/ur/endab l/is/a-toitmine väikeste aialindude /el/uj/äm/is-võimalusi. 4. Talvine toitmine võib ka h/op/is kahju t/eh/a. 5. Vee-l/in/ud, k/et/a toiduga siia j/äm/a m/el/itatakse, võivad tõeliste külmade s/ap/udes nälga j/ät/a ja jäälõksu s/at/uda. 6. Veelinnud on ränd-l/in/ud /ek/a v/aj/a inimestelt l/is/a-toitu.

Kontrolli

Jooni tekstis kõik sõnad, mille veaohlikus kohas oli täishääliku järel nõrk sulghäälik (7 sõna).

<http://aedjakodu.tarbija24.ee/712724/aialindude-talvise-toitmise-abc/> põhjal

Häälikuühendid sõna veaohlikus kohas

Täishäälikuühend

Värvi skeemid.

1. skeem	2. skeem	3. skeem	4. skeem	5. skeem	6. skeem
l <u>a</u> iseldes	s <u>e</u> isime	s <u>õ</u> idavad	h <u>oi</u> usime	l <u>a</u> ika	<u>õ</u> ekesele

Loe esile tõstetud sõnad silpide kaupa. Märki kriipsukesega (/), millist häälikut täishäälikuühendis hääldad ülipikalt. Jälgi värviliselt trükitud häälikuühendite õigekirja.

kirjutatakse **lau**-lu, marssisime **rei**-palt, **vaid**-le-vad kõvahäälselt, **käi**-si-me jalutamas, **möir**-ga-vad vihaselt, **sei**-la-vad merel, **hoi**-du-me **hai**-gus-test, parandavad **röi**-vaid

- Kui sõna **samas silbis** on kõrvuti kaks või enam erinevat täishäälikut, siis moodustavad nad **täishäälikuühendi**.
- Täishäälikuühendis kirjutame kõik tähed **ühekordselt**.
*ulatas **leiba***
- Kui täishäälikud **ei kuulu ühte silpi, siis ei ole tegemist täishäälikuühendiga** ja ei kehti täishäälikuühendi õigekirjareeglid.
Tii-u, juu-a, luu-ad, müü-a

13. A. Loe vanasõnad I tulbas.

Märgi vanasõnades kõik täishäälikuühendid kaarekesega.

B. Loe seletused II tulbas. Millist vanasõna seletatakse?

Kirjuta vastav number seletuse ette.

Vanasõna	Seletus
1. Igal pool on hea, kodus on kõige parem.	☐ Kõige paremini tunneb inimene ennast oma kodus.
2. Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest.	☐ Kes oskab mõnda tööd teha, see elus hätta ei jää.
3. Kel amet, sel leiba.	☐ Lihtsam on tervislikult elada, kui hiljem ennast ravida.
4. Hea sõna võidab võõra väe.	☐ Kes tegutseb järjekindlalt oma eesmärkide nimel, saavutab edu.
5. Kergem on haiguse eest hoida, kui haigust arstida.	☐ Positiivse suhtumisega saavutab paremaid tulemusi kui negatiivse hoiakuga.

Tuleta meelde!

Loe sõnaühendid. Võrdle hääldust ja kirjaipilti. Vasta küsimustele.

1. 	2. 	3. 	4.
Kirjutame nii nagu hääldame.	Ülipika täishääliku kirjutame täishäälikuühendis ühekordse tähega.	Kirjutame nii nagu hääldame.	Ülipika sulghääliku kirjutame täishäälikuühendi järel ühekordse tähega.
villasele vai bale sügavast aug ust piduliku kl ei diga	võõraid m ai d k au getel meredel ajast- a ega	kiired au tod õpilane K au po higine m ai ka	villastesse vai padesse sügavatest au kudest pidulike kl ei tidega

1. Millist erinevust kuuled täishäälikuühendi häälduses I ja II tulbas?
2. Kuidas kirjutad pika ja ülipika sulghääliku täishäälikuühendi järel?
3. Mitmekordse tähega kirjutad ülipika täishääliku täishäälikuühendis?

Täishäälikuühendi järel kirjutame ülipika sulghääliku ühekordse tugeva tähega.

klopib v**ai**pá, proovib kl**ei**tí, kaevab **au**kú, astus poril**oi**kú

14. Märki täishäälikuühendid kaarekesega. Märki täishäälikuühendis häälikud, mida hääldad ülipikalt. Moodusta sõnaühendid.

Näide:.....**er**k**pun**ased..... põrandava**ai**bad

.....**teh**ak**se** äri..... põrandava**ai**p**a**dega

1) hambaaugud

..... hambaaukudesse

2) suvekleidiga

..... suvekleitidega

- 3) poriloigust
 poriloikudesse
- 4) loomalaudani
 loomalautadesse
- 5) viljaaidale
 viljaaitadele
- 6) kinnitusteibiga
 kinnitusteipi

15. A. Loe sõnaühendid. Muuda häälikupikkust lüngaga sõna veaohlikus kohas.
 Värv skeemid. Märki sõna peale skeemi number, mille järgi sõna kirjutad.
B. Kirjuta sõnaühendid vihikusse.

1. • • • ~	2. • / • ~	3. • • ~ ~	4. • / / ~
3 sõna	2 sõna	2 sõna	4 sõna

k/õit/ame raamatuid, k/õit/iski tähelepanu, l/eit/is rahakoti,
 mugavad /aut/od, valmistavad või-l/eip/asid, ajaleht ehk
 s/eit/ung, p/eit/etud aarded, p/eit/is pilku, s/õit/avad
 välismaale, s/õit/is parvlaevaga, l/õik/avad talirukist

16. A. Loe laused. Leia ja jooni veaga sõnad (10 sõna).
B. Kirjuta laused vihikusse õigesti.

Kehva enesetunde põhjuseks võip olla algav haikus. Kõike sagedamini tõuseb
 siis palavik, mille mõõtmiseks vajate kraadiklaasi. Aga kas teade, et tavalise

kraadiklaasi sees on üliohtlik aine – elavhõbe. Kui kraadiklaas kukub ja puruneb, siis peate võimalikult kiiresti väljaalgunud elavhõbeda kokku korjama. Kui jätate mürgise aine kokku korjamata, hakkab see aurustuma ja mürgised osakesed võivad sattuda teie organismi. Elavhõbedat saab kokku korjata pipetiga või ilma nõeelata süstlaga. Seejuures tuleb jälgida, et riided ja käed sellega kokku ei puutuks. Kokkukorjatud elavhõbeda peate panema suletud kilekotti, et vältida mürgi-auurude levimist majapidamises. Edasi tuleb sõitta ohtlike jäätmete kogumispunkti ja elavhõbe sinna ära anda.

Kontrolli

1. Kirjuta õigesti välja sõnad, milles oli eksitud täishäälikuühendi õigekirja-reegli vastu: täishäälikuühendis kirjutame kõik tähed ühekordselt (4 sõna).

.....

2. Kirjuta õigesti välja sõnad, milles on eksitud sulghääliku märkimisega kirjas: täishäälikuühendi järel peab olema lühike sulghäälik (3 sõna).

.....

3. Kirjuta õigesti välja sõnad, milles on eksitud sulghääliku märkimisega kirjas: täishäälikuühendi järel peab olema pikk või ülipikk sulghäälik (3 sõna).

.....

17. A. Loe laused. Leia ja jooni veaga sõnad (9 viga).

B. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

1. Vanemad heitavad tütrele ette leiiget suhtumist õppimisse.
2. Soojaks köettud tarekest täittis meeldiv toitulõhn.
3. Kauugelt kostus autode, rongide ja lennukite mootorimürinat.
4. Lummava õhtuvaikkuse lõikkas läbi ketikoera ärev haukatus.

Kontrolli

Kirjuta harjutusest välja kõik sõnad, kus

1) täishäälikuühendile järgneb ülipikk sulghäälik (4 sõna);

.....

.....

2) täishäälikuühendile järgneb lühike sulghäälik (5 sõna).

.....

.....

Kaashäälikuühend

Värvi skeemid.

1. skeem	2. skeem	3. skeem	4. skeem	5. skeem	6. skeem	7. skeem
sõr <u>me</u> ga	pil <u>ve</u> dele	kar <u>g</u> uga	h <u>ing</u> edele	pa <u>st</u> eldega	sa <u>ht</u> litesse	pi <u>nk</u> idele

8. skeem	9. skeem	10. skeem	11. skeem	12. skeem
obli <u>k</u> atest	ka <u>ps</u> astel	vo <u>t</u> metega	ma <u>t</u> kale	tra <u>k</u> toritesse

Tuleta meelde!

1. Suluta kaashäälikud on
2. Sulghäälikud on

Kui sõnas on **kõrvuti kaks või enam erinevat kaashäälikut**, siis nimetame seda ühendit **kaashäälikuühendiks**.

tü**d**rukud kar**d**avad ämb**l**ikuid, mat**k**ajad mär**k**avad suit**s**evaid kor**st**naid, **k**raana tõ**st**ab ras**k**eid ehitus-**p**lokke, kor**j**asime värs**k**eid kur**k**e, **p**ris**k**e **p**roua, vis**k**asime rämps**u** pr**ü**gi-**k**asti.

Märgi kaashäälikuühendid kaarekesega. Pane tähele, et kaashäälikuühend võib olla ka sõna alguses ja ühes sõnas võib olla mitu kaashäälikuühendit.

võrd**l**emisi kohmakas, kritseldas pastakaga, selgitasime lastele, lendasite kõrgele, märgime plaanile, raskeid palke, metalsed hambaklambrid, silmatorkavalt särtsakas

Kirjuta sõnaühenditest välja kõik kaashäälikuühendid.

rdl,

.....
.....

18. Loe laused. Eralda kaashäälikuühendid kaarekesega.

Kadri korjas õhtu-poolikul kasvu-hoonest värskeid kurke ja pani need ämbrisse. Korvi noppis tüdruk tomateid ja paprikaid. Järgmisel päeval valmistab asjalik pere-naine tervislikest viljadest maitsva toor-salati.

Homme plaanib tragi neiu aidata emal korjata ploome. Krapsakas noor perenaine kavatseb ploomidest teha kompotti.

Kaashäälikuühendis kirjutame kõik tähed ühekordselt.

korjas kurke

Tuleta meelde!

Märgi sõnades veaohalik koht. Loe sõnad tulpade kaupa. Jälgi häälikute pikkust ja õigekirja sõna veaohalikus kohas. Vasta küsimustele harjutuse lõpus.

1. • • •	2. • / •	3. • • •	4. • / •	5. • • /
p/ <u>a</u> lg/ale	s/ <u>ä</u> rg/edest	v/ <u>a</u> st/ustega	k/ <u>o</u> ht/adel	s/ <u>ä</u> rk/idele
targast	sulgedega	mustikatega	veskitega	parkidesse
purgile	turgudel	lastiga	mustuses	partidele
singiga	sildadele	vastastega	sahkadele	siltidel

1. Mitmendas tulbas on kaashäälikuühendis ülipikk suluta kaashäälik? Loe veel kord need sõnad. Mitmekordse tähega kirjutad ülipika suluta kaashääliku kaashäälikuühendis?
2. Mitmendas tulbas on kaashäälikuühendis ülipikk sulghäälik? Loe veel kord need sõnad. Kuidas märgid ülipika sulghääliku kaashäälikuühendis?
3. Moodusta laused sõnadega *palg*, *palk*, *särg*, *särk*, *kurg*, *kurk*.

19. Muuda häälikupikkust lüngaga sõna või liitsõna koostissõna veaohalikus kohas. Otsusta, kuidas kirjutad. Kirjuta sõna kohale vastav skeemi number. Kirjuta sõnaühendid vihkusse.

h/int/avad r/ank/elt, v/ast/avad /õht/ul, k/õrk/ed p/ork/andi-taimed,
k/erk/eid s/ulk/i, t/ark/ad h/unt/id, v/irk/ad p/art/i-pojad,
m/urt/unud k/urk/i-varred, k/arts/ime h/unt/e, h/elt/e-käelistele v/ast/astele,
l/ast/ega lõbustus-p/ark/is, l/ust/itakse M/ust/a-mäel, k/ink/isime t/ulp/e,
v/ahtr/apuu l/eht/edest

1. • •	2. • / •	3. • •	4. • /	5. • • /
7 sõna	7 sõna	4 sõna	4 sõna	4 sõna

Tuleta meelde!

Määra tumedalt trükitud sõnades veaohalik koht.
Häälda võrdlevalt ja vasta küsimustele tabeli all.

1. • •	2. • / •
1. (rändlinnud) lagled 2. (märkasin) liblikat 3. (kündsite puust) adraga	1. (vaatasime välja) aknast 2. leplikud (inimesed) 3. (künti puust) atradega

- Kui pikalt hääldasid teises tulbas sõna veaohtlis kohas sulghäälikut?
- Kuidas märgid ülipika sulghääliku kaashäälikuühendis?
(ühekordse/ kahekordse tähega, nõrga/ tugeva tähega)

20. Loe sõnaühendid. Muuda sulghääliku pikkust lüngaga sõna veaohtlis kohas. Otsusta, kuidas kirjutad. Kirjuta sõnaühendid vihikusse.

hapudest s/itr/unitest, jäiga v/etr/ustusega, triibuliste s/epr/adele, lõbusatest t/ütr/ukutest, pisi-t/ütr/e sünnipäevapidu, s/upl/evatele õpilastele, l/ipl/ik-õielised taimed

Kontrolli

Veaohtlis kohas on nõrk täht (*g, b* või *d*) sõnal,
tugev täht (*k, p* või *t*) sõnal.

- Kahest **sulghäälikust koosnevas ühendis** kirjutame tavaliselt mõlemad **tugevad tähed** (**kat**kine, **mat**kame, **kap**ten, **jät**kub).
- Ka **h**-ga ühendis kirjutame tugeva tähe – **k, p** või **t** (**lah**ke, **puh**kama, **suht**uma, **laht**uma).
- Enamasti kirjutame kaashäälikuühendis **s kõrvale tugeva sulghääliku** (**k, p, t**) (**kap**sas, **otsust**ama, **lest**ad, **laps**ed, **met**sad, **oks**ad).

Tuleta meelde!

Loe sõnad tulpadena. Pane tähele kaashäälikuühendite õigekirja sõna veaohlikus kohas. Lõpeta reeglid tabeli lõpus.

1. • ☺	2. • ☺	3. • / ☺
koolil/aps/ed (meisterdavad) (meistrimehed) k/ops/ivad n/ots/ud m/ats/utavad	(läheme) paadim/atk/ale (pikale) uurimisr/etk/ele (kaunid) peoh/etk/ed	k/apt/enite (vormiriided) (kirjutame) k/akt/ustest (kõrged) karup/utk/ed

1. s kõrvale kirjutame tavaliselt (*missuguse sulghääliku?*)
2. Tugeva sulghääliku kõrvale kirjutame kaashäälikuühendis tavaliselt (*missuguse sulghääliku?*)
3. Kaashäälikuühendis kirjutame kõik tähed (*mitme kordselt?*)

21. A. Vali lünka sobiv kaashäälikuühend (**ks, ts, ps, pt, kt** või **tk**).

B. Kirjuta sõna kohale skeemi number, mille järgi sõna hääldad.

- 1) ööbikute la.....utamine, 2) ra.....utasime hobustega, 3) ki.....uvad umbrohtu, 4) si.....ete noormeestega, 5) siidist li.....uga, 6) pla.....utasi-me näitlejatele, 7) po.....utasid piipu, 8) pa.....emate riietega, 9) ka.....endlik jutt, 10) ka.....ised jalanõud, 11) he.....eline vaikus, 12) ma.....a-meeste varustus.

Kontrolli

1.	• ☺ •	2.	• ☺ ☺	3.	• / ☺
	6 sõna		4 sõna		2 sõna

22. A. Loe laused. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

B. Märgi kaarekesega kaashäälikuühendid.

1. S/ept/embris kavatseme minna pikemale r/etk/ele Järvselja ürgmetsa.
2. S/itk/ed noormehed aitasid mudasse kinni jäänud tr/akt/ori v/älj/a tõmmata.
3. Möödunud suvest meenuvad kõigepealt h/etk/ed, kui s/õtk/usime leivatainast, k/oht/usime meie mereväe k/apt/eniga, m/atk/asime Lõuna-Eesti kaunites k/oht/ades.
4. Sügisel j/ätk/ame koos kaaslastega k/erk/ejõustikutrenni ja alates /okt/oobrist hakkame kord nädalas käima r/ats/utamas.
5. Igapäevane liikumine, sealh/ulk/as ka l/ihts/alt k/õnt/imine, aitab hoida s/irk/ena r/üht/i, s/elk/ena mõistust ja /erks/ana vaimu.
6. Sosnovski karup/utk/ed on Eestis laialt levinud m/ürk/ised taimed, mis võivad inimesele tekitada põletikun/äht/e.
7. Rühm aktiivseid vanema kooli/astm/e noori organiseeris /alk/klasside l/ast/ele v/ahv/a k/arn/evali.

Kontrolli

- Kirjuta harjutusest välja kõik need sõnad, mille kirjutamisel kehtib reegel „tugev täht nõuab enda kõrvale tugevat tähte“ (11 sõna).

.....

.....

.....

.....

- Kirjuta harjutusest välja kõik sõnad, milles kaashäälikuühendis on ülipikk suluta kaashäälik ja lühike sulghäälik. (5 sõna)

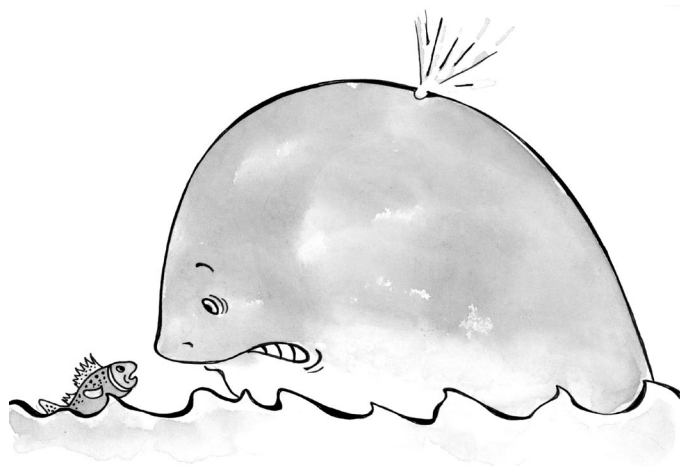
23. A. Loe eesti muinasjutt. Leia ja jooni veaga sõnad (13 sõna).

B. Paranda lausetes õigekirjavead.

Mispärast ei ela valaskala Peipsi vees

Valaskala tahdis tulla Peipsi vete elama. Kiisk läks talle jõe-lahgmele vastu ja ütles: „Sõper, ära mine sinna, sinust ei jää Peipsi vees midagi järgi. Mina olin palju tugevam kui sina oled. Minu sillmade vahe oli seitse süllda pikk. Aga vaada, kui luuline ja kontine ma nüüd olen. Sinu-sukusest ei jää küll midagi järgi, kui mina juba selline olen!“

Valaskala keeras otsa ümber ja läks kohe suurde merre tagasi.

Kontrolli

Kirjuta harjutusest õigesti välja kõik sõnad, mille kaashäälikuühendis on eksitud sulghääliku õigekirja vastu (4 sõna).

“Eesti muinasjutud”, Tallinn 1967 põhjal

VÕÕRSÕNA

Loe tekst. Leia tekstist omakeelsetele väljenditele võõrsõnalised vasted.

Pane tähele – võõrsõnad on värviliselt trükitud.

Giid viis meie **ekskursiooni-grupi** näitusele, kus **oli eksponeeritud šarže**. Hakatuseks jutustas reisijuht meie reisi-rühmale **anekdoodi** kahest siilist. Lühikene naljajutt muutis kõigi tuju rõõmsamaks. Näitusele olid välja pandud kuulsatest inimestest joonistatud näopildid, mis naeruvääristasid heatahtlikult kuulsuste iseloomulikke jooni. **Satiirilised** ehk pilkavad **portreed** olid tuntud eesti kunstnike joonistatud.

- 1) reisijuht –
- 2) reisi-rühma –
- 3) lühikese naljajutu –
- 4) oli vaatamiseks välja pandud –
- 5) näopildid –
- 6) pilkavad –
- 7) naeruvääristavaid pilte –

Anekdoot kahest siilist

Kohtuvad kaks siili. Ühel on käpp kinni seotud.

“Mis sinuga juhtus?” küsib teine.

“Ah, ei midagi, tahtsin end lihtsalt pisut sügada ...”

AH, EI MIDAGI,
TAHTSIN END LIHTSALT
PISUT SÜGADA...

- **Võõrsõna** on teisest keelest **laenatud sõna**.
- Võõrsõnade õigekirjutus **ei ole kooskõlas omakeelsete sõnade õigekirjareeglitega**.

Mille järgi tunneme ära võõrsõnu?

1. Sõna **alguses on b, d, g**.
giid, grupp, gaas, banaan, doping
2. Sõnas on **võõrsõna-tähed f, š, z, ž**.
šarž, firma, šerbett, zooloog, prožektor, loož, atmosfäär
3. Sõnas esinevad **ebatavalised häälikuühendid**.
anekdoot, röntgen, absoluutne
4. Omakeelseid sõnu hääldame nii, et pearõhk on esimesel silbil.
Võõrsõnades võib sõna **pearõhk olla järgsilbil**.
vanill, rakett, satiir
5. Võõrsõnade puhul võivad esineda **järgsilbis pikad täishäälikud**.
eksponeerima, ekskursioon, satiiriline, portree, miniatuur, akadeemia, idee, poliitika
6. Sõna **lõpus on o**.
logo, foto, video, disko

Jäta meelde!

Võõrsõnade tähendust saame otsida **võõrsõnastikust** ehk **võõrsõnade leksikonist**. Sõnastikus on kõik sõnad **tähestikulises järjekorras**.

Tähestik

**Aa Bb (Cc) Dd Ee Ff Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm Nn Oo Pp (Qq)
Rr Ss Šš Zz Žž Tt Uu Vv (Ww) Õõ Ää Öö Üü (Xx) (Yy)**

Sulgudes on **võõrtähed**, mida kasutatakse ainult **võõrnimede** (nt New York, Chicago) ja **võõrkeelsete sõnade** (nt chocolate) kirjutamisel.

24. A. Pane võõrsõnad tähestikuliselt järjekorda.

B. Nimeta suuliselt võõrsõna tunnus.

C. Leia võõrsõnastikust sõnadele omakeelne vaste.

1. (tugev) bastion, ökoloogiline (reostus), (mõõtmatu) universum,
(üleriigiline) epideemia, (kontrollitud) fakt, (Maa) gravitatsioon

1)

2)

3)

4)

5)

6)

2. (riikidevaheline) magistraal, (kindel) numeratsioon, (roomaja) skelett,
(vedel) kautšuk, (vere)doonor, totalitaarne (ühiskond)

1)

2)

3)

4)

5)

6)

25. Loe esimesest tulbast võõrsõnad ja teisest tulbast nende tähendused.

Ühenda võõrsõna ja selle tähendus. Vajadusel kasuta (elektroonilist)
sõnastikku.

A. feodaal	mongoli ja türki rahvaste muistne valitseja
tsaar	pärisorjapidaja
khaan	muistse vene riigi valitseja tiitel
vürst	roomakatoliku kiriku pea (kõige kõrgem usumees)
paavst	aadlitiitel, väikeriigi valitseja

B. revolutsioon	usupuhastus
okupatsioon	murranguline muutus, riigipööre
reformatsioon	eraomandi sunniviisiline riigi omandiks võtmine
autonoomia	hõivang, riigi(osa) hõivamine teise riigi relvajõududega
natsionaliseerimine	riigi mingi osa või inimrühma iseseisvus, sõltumatus

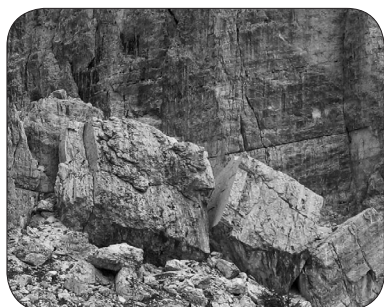
C. nekrut	vastase maa-alal võitlev inimene, kes ei kuulu sõjaväkke
partisan	eesti keelt ja kultuuri harrastav muust rahvusest inimene
estofiil	äsja väeteenistusse võetud sõdur, noorsõdur
kuberner	musketiga relvastatud sõdur Euroopas 16.–18. sajandil
musketär	haldusala kõrgeim ametnik

26. Loe võõrsõnad. Rühmita sõnad tähenduse järgi. Sõnade tähendused leiad võõrsõnastikust või elektroonilisest sõnastikust.

graniit, kautšukipuu, erosioon, tsunaami, dolomiit, agaav, liaan, fosforiit, nafta, vulkaan, bambus, tornaado

Maa- või loodusvara	Taimed	Loodusnähtused

27. A. Loe sõnad. Jooni loetelus võõrsõnad.

B. Leia samatähenduslikud sõnad. Kirjuta need joonele.

- 1) vaksal, floora, raudteejaamahoone, vitriin, taimestik, vaateaken, finaal, ventilatsioon, lõpp, õhuvahetus

Näide: vaksal - raudteejaamahoone

-
-
-
-

- 2) kontuur, põlvkond, (Ameerika) ratsakarjus, grupp, gravitatsioon, piirjoon, generatsioon, külgetõmbejõud, kauboi, rühm

-
-
-
-
-

- 3) staadion, kirjakandja, objektiivne, spordiväljak, amnestia, postiljon, armuandmine, diameeter, erapooletu, läbimõõt

-
-
-
-
-

28. Lisa lünka sobiv võõrsõna eelmisest harjutusest.

1. Ootasime viiekesi rongi vanas (*kus?*)
2. Kehalise kasvatuse tund toimub (*kus?*)
3. Halva (*mille tõttu?*) tõttu oli ruumis umbne õhk.
4. Ootasime selle keerulise juhtumi kohta (*missugust?*) hinnangut.
5. Tiit arvutab ringi (*mida?*)
6. Asjad kukuvad alati maha Maa (*mille tõttu?*) tõttu.
7. Süüdimõistetu kahetses oma tegu ja palus presidendilt (*mida?*)
.....
8. Õpilased pidid geograafia tunnis täitma (*mis?*)-kaarti.
9. Loodusõpetuse õpetaja tutvustas Eestimaa rikkalikku (*mida?*)
.....
10. (*Kes?*) tõi varahommikul postkasti värske ajalehe, mille esiküljel kirjeldati jalgpallimatši finaalmängu.

29. A. Loe laused. Jooni võõrsõnad.

B. Leia sõnastikust võõrsõnade omakeelne vaste.

Kirjuta laused ümber omakeelsete sõnadega.

Näide. Tellisime lõunaks biifsteegi ahjukartulitega.

Tellisime lõunaks praetud veiselihalõigu ahjukartulitega.

1. Diabeetiku toit peab sisaldama võimalikult vähe suhkrut.

.....
.....

2. Vanemad reserveerisid pidulikule õhtusöögile kaks kohta.

.....
.....

3. Kodunduse tunnis räägiti sellest, kuidas tuleb toitu serveerida.

.....
.....

4. Eesti jalgpallikoondis võitis sõpruskohtumise skooriga 2:0.

.....
.....

30. Loe laused. Tõmba maha lause, mille tähendus erineb tumedalt trükitud lause tähendusest.

1. Lõunasöögiks pakuti frikadellisuppi.

Lõunasöögiks pakuti hakklihapallisuppi.

Lõunasöögiks pakuti friikartuleid ja suppi.

2. Haigusepäevade eest maksab riik tööl käivale inimesele väikest kompensatsiooni.

Haigusepäevade eest maksab riik tööl käivale inimesele väikest kommiraha.

Haigusepäevade eest maksab riik tööl käivale inimesele väikest hüvitist.

3. Igal aastal tuleb inimestel esitada maksuametile tuludeklaratsioon.

Igal aastal tuleb inimestel esitada maksuametile aruanne saadud tuludest.

Igal aastal tuleb inimestel esitada maksuametile maksutõend.

4. Administratsioon otsustas majandusraskuste tõttu osa töötajatest koondada.

Administraator otsustas majandusraskuste tõttu osa töötajatest koondada.

Ettevõtte juhtkond otsustas majandusraskuste tõttu osa töötajatest koondada.

5. Riik vajab reforme, et majandus paremini toimiks.

Riik vajab uuendusi, et majandus paremini toimiks.

Riik vajab uut peaministrit, et majandus paremini toimiks.

6. Minu sõprade hulgas domineerib seisukoht, et õpin enda, mitte kellegi teise jaoks.

Minu sõprade hulgas on ülekaalus seisukoht, et õpin enda, mitte kellegi teise jaoks.

Minu sõprade hulgas ei valitse seisukoht, et õpin enda, mitte kellegi teise jaoks.

7. Häid tulemusi spordis võib saavutada vaid õige ja süstemaatilise treeninguga.

Häid tulemusi spordis võib saavutada vaid õige ja järjekindla treeninguga.

Häid tulemusi spordis võib saavutada vaid õige ja järjekordse treeninguga.

8. Vanas vaksalis avati näitus eesti raudtee ajaloo kohta.

Vanas raudteejaamas avati näitus eesti raudtee ajaloo kohta.

Vanas bussijaamas avati näitus eesti raudtee ajaloo kohta.

Tartu vaksalihoone

NIMISÕNA

Tuleta meelde!

Sõnaliigid

Loe laused. Pane tähele, mida sõna lauses väljendab ja tuleta meelde õpitud sõnaliike.

- **Istuvad.** – Mida teevad? → istuvad → sõna näitab **tegevust** → **TEGUSÕNA**
- **Mehed istuvad.** – Kes istuvad? → mehed → sõna **nimetab** tegijaid → **NIMISÕNA**
- **Noored mehed istuvad.** – Missugused mehed? → noored → sõna näitab meeste **omadust** → **OMADUSSÕNA**
- **Kaks noort meest istuvad.** – Mitu meest? → kaks → sõna näitab meeste **hulka** (arvu) → **ARVSÕNA**
- **Kaks noort meest istuvad vaikselt.** – Kuidas istuvad? → vaikselt → sõna näitab **viisi** → **MÄÄRSÕNA**

- **Nimisõnadega saab nimetada asju** (esemeid, olendeid, nähtusi jne).
- Algvormis **nimisõna vastab küsimusele KES? MIS?**
mees, lauanõud, hundikoer, äikesetorm
- Nimisõnu kasutame enamasti **muutevormides**.
(nendele) meestele, (hõbedastest) lauanõudest, (kolmel) hundikoeral, (kardavad) äikesetormi
- **Nimed on nimisõnad.** Nimed kirjutame **suure algustähega**.
Euroopa, Eestimaa, Võrtsjärv
- Nimisõna saab **käänata ainsuses ja mitmuses**.
- Üksikutel nimisõnadel on eesti keeles ainult **mitmuslik vorm**.
püksid, käärid, jõulud, andmed, rõuged, kosjad, heitmed

31. Nimeta ühe sõnaga.

Näide: sandaalid, kummikud, kingad, saapad – need on *jalanõud*

1. Pastakas, pliiats, sulepea, tahvlikriit – need on
2. Mikrolaineahi, külmik, elektripliit, kohviaparaat –
.....
3. Ookean, meri, jõgi, tiik –
4. Buss, rong, lennuk, auto –
5. Nisu, kaer, rukis, oder –
6. Kotlet, šnitsel, biifsteek, liharull –
7. Lätlane, soomlane, hiinlane, venelane –

32. Kirjuta joonele ühine nimetus. Jätka loetelu.

trompetnartsiss
kullerkupp

kingsepp
korstnapühkija

loomalaut
heinaküün

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

33. Loe nimed tulpade kaupa.

Kirjuta ülemisele joonele loetelu ühine nimetus. Täienda loetelu.

Valgejõgi
Mustjõgi
Lemmejõgi

Tartu
Pärnu
Võru

Vormsi
Kihnu
Ruhnu

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 34. A.** Loe nimisõnad. Rühmita nimisõnad tähenduse järgi (loomad, linnud).
B. Rühmita loomad toitumise ja linnud rände põhjal.

kuldnokk, hunt, ilves, metskits, vares, leevike, pääsuke, põder, nirk, tuvi, harakas, toonekurg, jänes, rebane, ööbik, hirs

A.

Loomad	Linnud

B.

LOOMAD		LINNUD	
Kiskjad	Taimetoidulised	Paigalinnud	Rändlinnud

- 35.** Eralda nimisõnad teistest sõnaliikidest.

koolisõbralik, koolilaps, koolitavad, õpihimulisest, õpilastele, õpiksid, nõudepesijatest, nõudepesuks, puhas, äikesepilved, äikeseline, müristab, kohusetundlikest, kohustuvad, kohustused, lainetavad, lainelistele, lainetel, rõõmsameelsetest, rõõm, silmarõõm

On nimisõna	Ei ole nimisõna
9 sõna	

Nimisõna algvorm ja käändevormid

- **Algvormis** vastab nimisõna küsimusele **kes?** või **mis?**
kes? – õpilane, *mis?* – õpik
- **Tüvevormis** sõna vastab küsimusele **kelle?** või **mille?**
kelle? – õpilase, *mille?* – õpiku
- Tüvevormi järgi moodustame **sõnavormid alates sisseütlevast** käändest (tüvevorm + sõna lõpp).
kellele? – õpilase + **le**, *millega?* – õpiku + **ga**

Tuleta meelde!

Pane tähele ja jäta meelde, mida tähendab **algvorm**, **tüvevorm** ja **käändevorm**.

algvorm	tüvevorm	käändevorm
õpilane	(<i>kelle?</i>) õpilase	(<i>tulevad kellega?</i>) õpilasega (<i>ulatasite kellele?</i>) õpilasele (<i>rääkisime kellest?</i>) õpilasest
õpik	(<i>mille?</i>) õpiku	(<i>lugesime kust?</i>) õpikust (<i>tuli milleta?</i>) õpikuta (<i>kirjutas kuhu?</i>) õpikusse

36. A. Loe nimisõnad. Rühmita.

B. Moodusta suuliselt käändevormis sõnadest algvormid.

atlasesse, kliimamuutus, gloobus, pinnavormil, vedelikust, elastsus, maa-
varale, loodushoid, raskusjõuga, soojusvöönd, loodusvööndis, maailmameri

Algvormis sõnad	Käändevormis sõnad
6 sõna	6 sõna

37. Kirjuta sulgudesse sobiv algvormis nimisõna.

Moodusta küsimustele vastavad sõnaühendid.

	algvorm	muutevorm
	<i>millega?</i> (..... <i>pliats</i>)	<i>pliatsiga</i>
1) joonestasime	<i>mida?</i> (.....)	
	<i>kuhu?</i> (.....)	
	<i>kus?</i> (.....)	
2) arvutasite	<i>millega?</i> (.....)	
	<i>mida?</i> (.....)	
	<i>kus?</i> (.....)	
3) lugesite	<i>kust?</i> (.....)	
	<i>kellest?</i> (.....)	

Käänete tabel

	Kääne	Küsimus	Ainsus	Mitmus	
1.	nimetav	kes? mis?	sepp	sepad	algvorm
2.	omastav	kelle? mille?	sepa	seppade	ainsuse ja mitmuse tüvevorm
3.	osastav	keda? mida?	seppa	seppasid ~seppi	
4.	sisseütlev	kellesse? millesse?	sepa/sse ~seppa	seppa/de/sse	sisekohakäänded
5.	seesütlev	kelles? milles?	sepa/s	seppa/de/s	
6.	seestütlev	kellest? millest?	sepa/st	seppa/de/st	
7.	alaleütlev	kellele? millele?	sepa/le	seppa/de/le	väliskohakäänded
8.	alalütlev	kellel? millel?	sepa/l	seppa/de/l	
9.	alaltütlev	kellelt? millelt?	sepa/lt	seppa/de/lt	
10.	saav	kelleks? milleks?	sepa/ks	seppa/de/ks	
11.	rajav	kelleni? milleni?	sepa/ni	seppa/de/ni	käänevormide lõp- pude järgi nimeta- takse nelja viimast käänet ni-na-ta-ga kääneteks
12.	olev	kellena? millena?	sepa/na	seppa/de/na	
13.	ilmaütlev	kelleta? milleta?	sepa/ta	seppa/de/ta	
14.	kaasaütlev	kellega? millega?	sepa/ga	seppa/de/ga	

38. Moodusta nimisõna algvormist tüvevorm. Tüvevormi põhjal moodusta küsimusele vastav käändevorm.

Nimisõna algvorm	Nimisõna tüvevorm <i>kelle? mille?</i>	Küsimus	Käändevorm
1) Emajõgi	<i>Emajõe</i>	<i>millele?</i>	<i>Emajõe/le</i>
2) vabadussõda		<i>millest?</i>	
3) toidupood		<i>milleni?</i>	
4) libahunt		<i>kellele?</i>	
5) peamõte		<i>milleta?</i>	
6) kalmuküünal		<i>millega?</i>	
7) vaateaken		<i>millelt?</i>	
8) talirukis		<i>millega?</i>	
9) merekallas		<i>milleni?</i>	
10) südamesõber		<i>kelleks?</i>	
11) magamisase		<i>millelt?</i>	
12) linnupesa		<i>millesse?</i>	
13) varsakabi		<i>millest?</i>	
14) kassikäpp		<i>millel?</i>	
15) meekärg		<i>millest?</i>	
16) leivategu		<i>millelt?</i>	

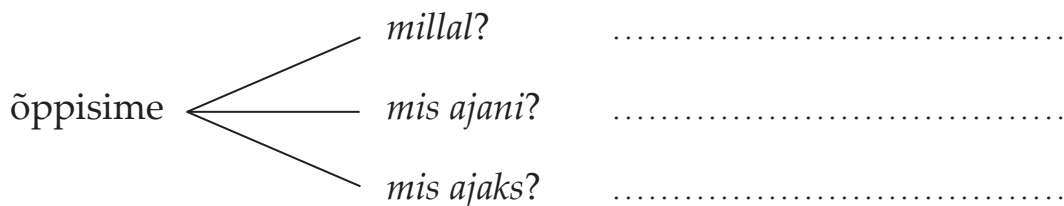
Käändevormide tähendus

Kääne	Käände küsimus	Mida käändevorm väljendab	Küsimus tegusõna täpsustamiseks	Sõnaühend
sisseütlev	<i>kellesse? millesse?</i>	*tegevuse koht *suhtumine *sarnasus *sihtaeg *põhjus	istus <i>kuhu?</i> suhtub <i>kellesse?</i> läks <i>kellesse?</i> lükkub <i>mis aega?</i> suri <i>millesse?</i>	istus autosse suhtub emasse läks isasse lükkub jaanuarisse suri vähki
seesütlev	<i>kelles? milles?</i>	*asukoht *aeg *seisund *väljendid	elame <i>kus?</i> tulevad <i>millal?</i> on <i>mis seisundis?</i> tegutseb <i>mis moodi?</i>	elame linnas tulevad juulis on hädas tegutseb vanas vaimus
seestütlev	<i>kellest? millest?</i>	*koht *aeg *olend *aine, materjal *seisund	tulime <i>kust?</i> avatud <i>mis ajast?</i> kasvas <i>kellest?</i> voolis <i>millest?</i> toibub <i>millest?</i>	tulime poest avatud homsest kasvas poisist voolis savist toibus šokist
alaleütlev	<i>kellele? millele?</i>	*koht *tähtaeg *seisund *adressaat	asetas <i>kuhu?</i> lükkus <i>mis ajale?</i> kisub <i>missuguseks?</i> rääkis <i>kellele?</i>	asetas lauale lükkus homsele ilm kisub vihmale rääkis Jaanile
alalütlev	<i>kellel? millel?</i>	*kuulumine *asukoht *aeg *põhjus *seisund	on <i>kellel?</i> elab <i>kus?</i> toimub <i>millal?</i> koristas <i>mis põhjusel?</i> vaatas <i>kuidas?</i>	õpetajal on ... elab välismaal toimub kevadel koristas ema palvel vaatas naerul näoga
alaltütlev	<i>kellelt? millelt?</i>	*teate/asja allikas *tunnus	kuulis <i>kellelt?</i> väike <i>mille poolest?</i>	kuulis Peetrilt väike kasvult

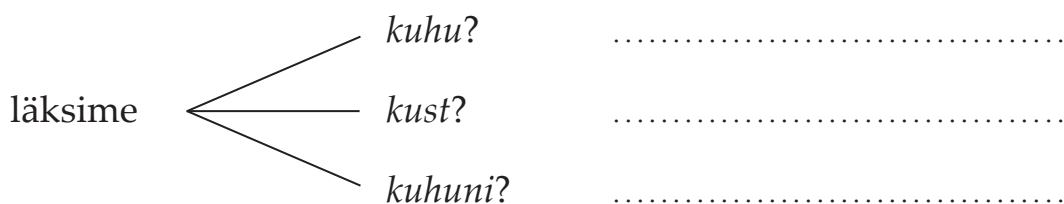
saav	<i>kelleks? milleks?</i>	*olek, seisund *aeg *otstarve	muutus <i>milleks?</i> õppis <i>kelleks?</i> tuleb <i>mis ajaks?</i> sõitis <i>kui kauaks?</i> vajab <i>mille jaoks?</i>	muutus jääks õppis õpetajaks tuleb õhtuks sõitis nädalaks vajab kirjutamiseks
rajav	<i>kelleni? milleni?</i>	*koht *aeg	jalutas <i>kuhuni?</i> luges <i>mis ajani?</i>	jalutas aiani luges hommikuni
olev	<i>kellena? millena?</i>	*seisundis olek *aeg	töötab <i>kellena?</i> lamas <i>mis seisundis?</i> töötas <i>millal?</i> kasutas <i>kuidas?</i>	töötab kelnerina lamas haigena töötas noorena kasutas nagina
ilmaütle	<i>kelleta? milleta?</i>	*eseme või olendi puudumine *viis *tunnus	saabus <i>milleta?</i> jooksis <i>kuidas?</i> sõi <i>kuidas?</i> <i>missugune koer?</i>	saabus kingituseta jooksis jalanõudeta sõi isuta karvadeta koer
kaasaütle	<i>kellega? millega?</i>	*aeg *vahend ja abinõu *üheskoos olemine *tunnus *viis, seisund	valmis <i>mis ajaga?</i> tõi <i>millega? kuidas?</i> arutab <i>kellega?</i> <i>missugune pann?</i> vaatas <i>kuidas?</i>	valmis aastaga tõi autoga arutab kaaslasega kaanega pann vaatas mõtliku näoga

39. Moodusta sõnaühendid.

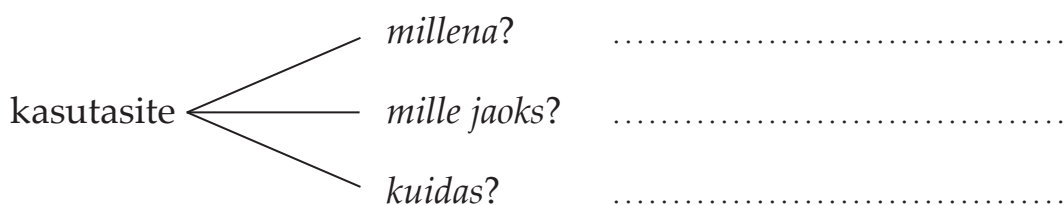
1. Sõnaühend väljendab aega.

2. Sõnaühend väljendab kohta.

3. Sõnaühend väljendab otstarvet.

40. Kirjuta küsimus tegusõna täpsustamiseks.

A.

1) jalutas tule tornini – ...jalutas kuhuni?.....	kus?
2) eksles marjametsas –	kui kauaks?
3) saabus keskpäeval –	mis ajast?
4) alates nädalalõpust –	kuhuni?
5) laenas päevaks –	millal?

B.

1) koristab ema käsul –	<i>kui kauaks?</i>
2) muutub jäiseks –	<i>missuguseks?</i>
3) helistab automaadist –	<i>mis põhjusel?</i>
4) ilus hingelt –	<i>kust?</i>
5) jääb pikemaks ajaks –	<i>mille poolest?</i>

C.

1) teatab õhtuks –	<i>mis ajaks?</i>
2) teeb rutuga –	<i>kui kaua?</i>
3) treenib pool päeva –	<i>kuidas? millena?</i>
4) võitis sajandiksekundiga –	<i>kuidas?</i>
5) kasutab joonlauana –	<i>mis ajaga?</i>

41. Jooni nimisõnad. Esita küsimus tegusõna täpsustamiseks ja nimisõna vormi kohta. Eralda nimisõnavormil käändelõpp.

Sõnaühend	Küsimus tegusõna täpsustamiseks	Küsimus nimisõna vormi kohta
1) tuleb <u>varahommikul</u>	tuleb <i>millal?</i>	<i>mille/l?</i> varahommiku/l
2) läheb turuhoonesse		
3) laulab meeskooris		
4) saabub oktoobris		
5) väljub linnaliinibussist		
6) alates tänasest		

42. Loe sõnaühendid. Jooni nimisõnad. Rühmita sõnaühendid tähenduse järgi. Kirjuta küsimus tegusõna täpsustamiseks. Vaata näidet.

1) osalesite <u>sügislaadal</u>	12) asetaksime riiulile
2) reisisime <u>noorena</u>	13) astusite vagunisse
3) olime halvas <u>tujus</u>	14) saabuvad suvel
4) jõuavad homseks	15) läkski vahule
5) tuleksite Tallinnast	16) sulas veeks
6) haarati laualt	17) puhkasime täistunnini
7) alates jaanuarist	18) seisavad kapis
8) töötasin õpetajana	19) ujusitegi kaldani
9) läheb külmale	20) lükkame homsele
10) sõitsime tunniga	21) jäime tuulerõugetesse
11) olite mures	

Sõnaühend väljendab		
kohta	aega	seisundit / olukorda
<i>osalesite sügislaadal</i> ↑ <u>kus?</u>	<i>reisisime noorena</i> ↑ <u>millal?</u>	<i>olime halvas tujus</i> ↑ <u>mis seisundis?</u>

43. Rühmita sõnaühendid tähenduse järgi.

Näide: laenas lugemiseks

vigadeta harjutus

lõpetas töö minu **nõudmisel**

- 1) aitasime õpetaja **ettepanekul**
- 2) ostis **kinkimiseks**
- 3) kasutab **lauana**
- 4) vaatab mureliku **pilguga**
- 5) **hinnalt** kallis
- 6) õpime **rõõmuga**
- 7) ehitati **viilkatusega** maja
- 8) tegi vanemate **käsul**
- 9) valis enda **soovil**
- 10) oli **pikkuselt** teine
- 11) **muredeta** elu
- 12) selgitas minu **palvel**

Sõnaühend väljendab		
viisi või otstarvet <i>kuidas? mille jaoks?</i>	tunnust <i>missugune? mille poolest?</i>	põhjust <i>mis põhjusel?</i>
laenas lugemiseks	vigadeta harjutus	lõpetas töö minu nõudmisel
4 sõnaühendit	4 sõnaühendit	4 sõnaühendit

Jäta meelde!

Tuleta meelde omadussõna ja nimisõna ühendi käänamine. Pane tähele, et neljas viimases käändes jääb omadussõna sõnaühendis omastavasse käändevormi.

1. Nimetav	<i>mis?</i>	konarlik kõnnitee
2. Omastav	<i>mille?</i>	konarliku kõnnitee
3. Osastav	<i>mida?</i>	konarlikku kõnniteed
4. Sisseütlev	<i>millesse?</i>	konarliku/sse kõnnitee/sse
5. Seesütlev	<i>milles?</i>	konarliku/s kõnnitee/s
6. Seestütlev	<i>millest?</i>	konarliku/st kõnnitee/st
7. Alaleütlev	<i>millele?</i>	konarliku/le kõnnitee/le
8. Alalütlev	<i>millel?</i>	konarliku/l kõnnitee/l
9. Alaltütlev	<i>millelt?</i>	konarliku/lt kõnnitee/lt
10. Saav	<i>milleks?</i>	konarliku/ks kõnnitee/ks
11. Rajav	<i>milleni?</i>	konarliku kõnnitee/ni
12. Olev	<i>millena?</i>	konarliku kõnnitee/na
13. Ilmaütlev	<i>milleta?</i>	konarliku kõnnitee/ta
14. Kaasaütlev	<i>millega?</i>	konarliku kõnnitee/ga

44. Moodusta sobivas vormis sõnaühend.

Näide: tuli <i>kellega?</i>	(tuttav mees)	<i>tuttava mehega</i>
1) rääkis <i>millest?</i>	(põnev idee)	
2) lähevad klassiga <i>kuhu?</i>	(suur teatrimaja)	
3) läks seilama <i>kuhu?</i>	(ohtlik maailmameri)	
4) haaras kinni <i>millest?</i>	(värisev käsi)	
5) murdis ära <i>mille?</i>	(pikk küüs)	
6) lõi palli <i>millega?</i>	(vasak jalg)	
7) ei saanud aru <i>millest?</i>	(rumal nali)	
8) külvas maha <i>mille?</i>	(harilik oder)	
9) pani kulbi <i>kuhu?</i>	(suur pada)	

45. Moodusta sobiv nimisõna vorm ainsuses.

1) veisesink	lõikab <i>veisesingi</i> viiludeks
	ostis kilo <i>veisesinki</i>
2) kartulisort	kiidab punast
	valis punase
3) juukseklamber	kingib kauni
	otsib sobivat
4) heinakõrs	lökkis maasikad
	vajab ühte
5) suusamägi	ronis üles
	kartis kõrget

46. Loe laused. Pane nimisõna sobivasse käändevormi.

1. Umbes 6000 aastat tagasi rändas (*Eesti*) sisse inimrühm, kes kõneles soomeugri (*keel*)
2. Umbes 4000 (*aasta*) enne Kristust pärinevad esimesed andmed (*põlluharimine*) Eestis.
3. Soomeugri (*algkeel*) arenes aja jooksul välja eesti keel.
4. Umbes 3500 aastat tagasi langes (*Saaremaa*) ida suunast raudmeteoriit – see sündmus on jätnud jälgi ka meie (*rahvaluule*)
5. (*Hiidmeteoriit*) langemine oli sündmus, millega võisid kaasneda suured purustused ja tulekahjud.

6. Taevase tule langemine, plahvatus, suitsu- ja tolmupilved tekitasid toonastes asukates kindlasti esiotsa (*hirm*) ja (*õud*), hiljem (*aukartus*)
7. Umbes VII–VI sajandil eKr tekkis Saaremaal Kaali (*meteoriidikraater*) moodustunud järve ümber asula.
8. Kaali kraatrit ja selle ümbrust peeti pühaks ka pärast (*ristiusustamine*) ja seal käidi (*palverännak*)

M. Laar „101 Eesti ajaloo sündmust“ põhjal

47. Loe laused. Pane sulgudes olev nimisõna sobivasse käändevormi. Kirjuta laused vihikusse õigesti.

1. Eestimaad k/at/is v/im/asel (*jääaeg*) 1-2 km p/aks/une jääk/iht/.
2. /Ump/es 13 tuhat (*aasta*) t/ak/asi h/ak/as kl/im/a s/oj/enema ning jää sulama.
3. H/iikl/aslikud jääliustikud n/ihk/usid (*loe*) suunas.
4. Jää sulamisel kujunesid n/õk/udesse k/ok/unenud (*vesi*) järved.
5. Paar tuhat aastat t/ak/asi h/ak/as veetase meres alanema ning (*merepõhi*) k/erk/isid aja jooksul esimesed s/ur/emad s/ar/ed – Saaremaa, Hiiumaa, Muhu, Vormsi ja Kihnu.
6. Karmis (*kliima*) k/asv/asid /alk/ul vaid t/untr/ataimed, nagu r/ap/amurakad ja vaevakased.
7. Sellest ajast on esimesi j/älk/i ka inimeste, arvatavasti k/üt/ide (*peatuspaik*) Pärnu jõe paremal kaldal Pullis.
8. Eestimaa l/än/e- ja p/õhj/aosa on kõige enam mõjutanud meri, mis aastatuhandete jooksul on l/ihv/inud ja murendanud (*paekallas*)

9. Eesti (*sisemaa*) on p/in/as tasane ja m/ets/ane, Lõuna-Eesti on seevastu k/ünkl/ik, iseloomulikud on k/up/elmaastikud ning nende vahele p/eit/uvad orud ning j/ärv/ed.
10. L/ot/usrahvana austasid muistsed eestlased oma esivanemate h/ink/i, hoidsid (*loodus*), k/um/ardasid l/ot/usjõude ja l/om/ade kaitseh/altj/aid.

„Risti-rästi läbi Eestimaa“ põhjal

Nimisõna mitmus

Loe laused. Pane tähele mitmuse tunnuse kasutamist nimisõnades.

Sepa amet on aastatuhandeid vana. **Seppa** hinnatakse ka tänapäeval. Praegusel ajal töödeldakse metalli tööstuslikult, kuid see pole **seppade** tööd siiski välja suretanud.

Sepa nimetusest on tulnud ka teiste ametimeeste nimetused. Näiteks puusepp. Puusepp meisterdab tarbeesemeid puidust. Tugevat ja head puitu saab tammepuust. Tammeppuud tunneb iga eesti laps. Mõnede tammeppuude vanus võib ulatuda mitmesaja aastani. Näiteks on vanima Eestis kasvanud tamme vanuseks mõõdetud 680 aastat. Selle tamme ümbermõõt on rohkem kui 8 meetrit. Vaja on kümnet **last**, et tamme ümbert kinni võtta. **Lastele** valmistab alati suurt rõõmu kuulsa tammepuu tõrude korjamine.

- Nimisõna mitmuse tunnus on **-de** või **-te**.

ainsuse osastav

kedat? (seda) seppa

mida? (seda) puud

kedat? (seda) last

mitmuse tunnus

ø → de

d → de

t → te

mitmuse tüvi kelle? mille?

seppade

puude

laste

- Alates sisseütlevast käändest lisandub sõnatüvele sõnalõpp.
seppade+st, puude+le, laste+ga

48. Moodusta vastavad sõnavormid. Osastava käände järgi vali mitmuse tunnus (-de või -te). Eralda mitmuse tunnus.

Algvorm	Omastav kääne <i>kelle? mille?</i> (selle ...)	Osastav kääne <i>mida?</i> (seda ...)	Mitmuse omastav kääne <i>kelle? mille?</i> (nende ...)
1) raamatukoi	<i>selle raamatukoi</i>	<i>seda raamatukoid</i>	<i>nende raamatukoi/de</i>
2) inimluu			
3) kirjandusõpik			
4) turnimisredel			
5) lisajõgi			
6) peenleib			
7) võisai			

**49. Moodusta vastavad sõnavormid mitmuses.
Eralda mitmuse tunnus ja sõnalõpp.**

Nimisõna algvorm	Osastav kääne <i>keda? mida?</i>	Küsimus	Sõnavorm mitmuses
1) jäävhammas	<i>jäävhammast</i>	<i>millega?</i>	<i>jäävhammas/te/ga</i>
2) trükiviga		<i>millest?</i>	
3) suusasaapad		<i>milleta?</i>	
4) kangelanna		<i>kellest?</i>	
5) laenusaaja		<i>kellele?</i>	
6) üürihind		<i>millest?</i>	
7) tööleping		<i>millega?</i>	
8) kirjamark		<i>millel?</i>	

50. Moodusta küsimusele vastav ainsuse ja mitmuse käändevorm.

Näide: töötukassa	millesse?	töötukassasse, töötukassadesse
1) turvatöötaja	kellele?	
2) jalgpallimeeskond	kellest?	
3) linnavalitsus	mida?	
4) ümbermaailmareis	millel?	
5) otseülekanne	milleta?	
6) üldhariduskool	millega?	

51. A. Loe sõnaühendid. Moodusta lüngaga sõna ainsuse osastava käände vorm (mida?). Kirjuta sõna kohale osastava käände lõpp (ø, d, t).

Vali osastava käände järgi mitmuse tunnus (-de või -te) ja täida lünk.

B. Rühmita lüngaga sõnad ainsuse osastava käändevormi järgi.

A.

- 1) tüütute lobasuu.....^dde ga, 2) osavatele poliitiku.....^tte le, 3) kurvilistele kruusatee.....le, 4) vihmaste sügisilma.....ga, 5) põnevate malepartii.....
- 6) väikestel meresaar.....l, 7) puudutud koolitundi.....st,
- 8) küünlatule..... säras, 9) kirevatel kontserdiplakati.....l,
- 10) uudishimulikest sõstrasilma.....st, 11) igihaljastel elupuu.....l,
- 12) sõbralike koolikaaslas.....ga, 13) lõbusatele meremehelugu.....le,
- 14) vajalike pääsme.....ta, 15) paarisarvulistel kalendrikuu.....l,
- 16) sügavates soolajärve.....s, 17) vajalike helkuri.....ga, 18) värvitud pargipinki.....l, 19) mõranenud luu.....le, 20) punetavatest jõhvikasoo.....st,
- 21) kohevates lumevalli.....s, 22) tihedatesse metsatukka.....sse,
- 23) kesklinna riidekauplus.....s, 24) headest nõuanne.....st

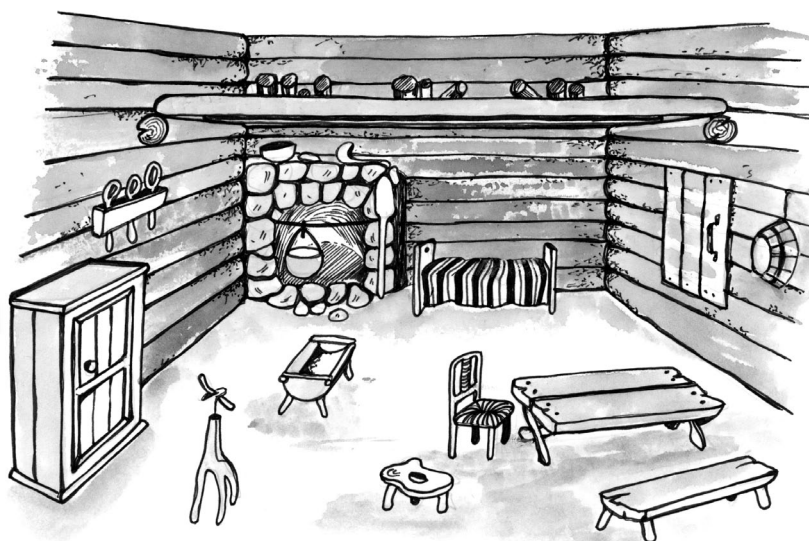
B.

Mitmuse tunnus <i>-de</i>		Mitmuse tunnus <i>-te</i>
ainsuse osastav kääne lõputa ø (seda ...)	ainsuse osastava käände lõpus -d (seda ...)	ainsuse osastava käände lõpus -t (seda ...)
	<i>lobasuudega</i>	<i>poliitikutele</i>
8 sõna	8 sõna	8 sõna

52. Loe laused. Pane lünka mitmuse tunnus *-te* või *-de*.

Suitsutare

1. Vanasti koosnes talu küllaltki väikesest elumajast ja kõrvalhoone.....st.
2. Elamu oli ehitatud männi- või kuusepalki.....st.
3. Selleks, et palkseinad paremini sooja peaksid, topiti palki..... vahele tihedalt sammalt.
4. Korstnat ega aknaid tarel ei olnud – lahtisest koldest tõusev suits lasti välja laes või seina.....s olevatest õhuava.....st.

5. Tare seina.....l oli tahm ja nõgi. 6. Oli kütmine lõppenud, lükati õhu-
ava.....le puust luugid ette. 7. Ahjusuu ees asus kivitükki.....ga ääristatud
lee – talupere peamine toiduvalmistamise koht. 8. Seinaääri mööda jooksid
jämeda.....st lauda.....st tahutud istepingid. 9. Ahjusuu vastas asus söögilaud
koos pinki.....ga. 10. Põrand oli tehtud kinni tambitud mulla ja savi segust,
mõnel pool ka paeplaati.....st. 11. Katus oli kas kirvega tahutud lauda.....st
või sirge.....st rukkiõlge.....st.

H. Palamets „Lugusid Eesti keskajast“ põhjal

- Kirjuta harjutusest välja sõnad, mille mitmuse tunnus oli *-de* (12 sõna).

.....

.....

.....

53. Sõna seeme käändub sarnaselt ehk analoogselt sõnaga pääse. Moodusta analoogia alusel (sõna pääse järgi) vastavad vormid sõnaga seeme.

Ainsus			Mitus		
kes? mis?	pääse	seeme	kes? mis?	pääsmed	seemned
kelle? mille?	pääsme		kelle? mille?	pääsmete	
keda? mida?	pääset		keda? mida?	pääsmeid	
kellesse? millesse?	pääsmesse		kellesse? millesse?	pääsmetesse	
kellel? millel?	pääsmes		kellel? millel?	pääsmetel	
kellega? millega?	pääsmega		kellega? millega?	pääsmetega	
kelleta? milleta?	pääsmeta		kelleta? milleta?	pääsmeteta	

54. Moodusta analoogia alusel (sõna toaaken järgi) vastavad vormid sõnaga õetütar.

Ainsus			Mitmus		
kes? mis?	toa-aken	õetütar	kes? mis?	toa-aknad	õetütred
kelle? mille?	toa-akna		kelle? mille?	toa-akende	
keda? mida?	toa-akent		keda? mida?	toa-aknaid	
kelles? milles?	toa-aknas		kelles? milles?	toa-akendes	
kellele? millele?	toa-aknale		kellele? millele?	toa-akendele	
kelleni? milleni?	toa-aknani		kelleni? milleni?	toa-akendeni	
kellena? millena?	toa-aknana		kellena? millena?	toa-akendena	

Jäta meelde!

Pane tähele **nimisõna algvormi ja käändevormide erinevust.**

- Eesti keeles võib sõna tüvevorm oluliselt erineda sõna algvormist:
 - (see on) pannal → (selle) pandla
 - (see on) aken → (selle) akna
 - (see on) kaas → (selle) kaane
 - (see on) pood → (selle) poe
 - (see on) kallas → (selle) kalda
- Algvormist ja tüvevormist võib oluliselt erineda osastava käände vorm:
 - (see on) vars → (selle) varre → (seda) vart
 - (see on) käsi → (selle) käe → (seda) kätt
- Mõnel sõnal on ühes käändevormis mitu varianti:
 - (see on) stopper → (selle) stopperi või stopri → (seda) stopperit või stoprit
 - (see on) korsten → (selle) korstna → (seda) korstent või korstnat

55. Moodusta analoogia alusel vastavad sõnavormid.

Nimisõna algvorm	Sõnaühend
tööd	oskab paljusid töid
tuli	kukkus tulle
number	otsis numbrit
sõbrad	otsib sõpru
kõrs	murdis kõrre

Nimisõna algvorm	Sõnaühend
vöö	rahvariiete kirevaid vööd
uni	vajus sügavasse
kamber	vaatas väikest
padjad	vajab
vars	meisterdas harjale

56. Lisa sõnaühendisse nimisõna sobivas käändevormis.

- 1) potikaas otsis kapist
 pani lauale
 võttis kinni
- 2) merekallas maalis
 jalutasid
 lükkasid paadi
- 3) käed ravis haigeid
 võttis kinni
 pani taskusse
- 4) harjavars parandas katkist
 ostis uue
 haaras kinni
- 5) lõkketuli viskas halud
 rääkis
 kustutab veega (*mida?*)

õpetaja parandas

6) kontrolltööd õpetaja rääkis

..... vihik

külastas vanu

7) sõbrad läheb kinno koos

..... ettepanekul

Pane tähele!

Eesti keeles on nimisõnu, mille mitmuse tunnuse üle ei saa otsustada ainsuse osastava käände põhjal (osastava käände lõpus -t, aga mitmuse tunnus on -de). Jäta meelde nende sõnade mitmuse tunnuse õigekiri.

Algvorm	Sõnatüvi ainsuses	Ainsuse osastav	Sõnatüvi mitmuses
<i>kes? mis?</i>	<i>kelle? mille?</i>	<i>keda? mida?</i>	<i>kellede? millede?</i>
tütar	tütre	tütart	tütarde
aken	akna	akent	akende
katel	katla	katelt	katelde
sammal	sambla	sammalt	sammalde
pannal	pandla	pannalt	pannalde
küünal	küünla	küünalt	küünalde
peenar	peenra	peenart	peenarde
kõne	kõne	kõnet	kõnede
pere	pere	peret	perede
vale	vale	valet	valede
tare	tare	taret	tarede
beebi	beebi	beebit	beebide
tita	tita	titat	titade
tädi	tädi	tädit	tädide
ratsu	ratsu	ratsut	ratsude
pitsa	pitsa	pitsat	pitsade
takso	takso	taksot	taksode
auto	auto	autot	autode
foto	foto	fotot	fotode

57. Kirjuta vastav mitmuse vorm. Eralda mitmuse tunnus ja sõnalõpp.

Näide: küünlal – ...*küünal/de/l*.....

1) perele –	6) fotota –
2) aknast –	7) tädisse –
3) tütreaga –	8) ratsul –
4) peenras –	9) taksoni –
5) kõnest –	10) pandlale –

58. A. Kirjuta küsimus sõnavormi kohale. Moodusta vastav vorm mitmuses. Eralda mitmuse tunnus ja sõnalõpp.

B. Moodusta mitmuse vormis sõnaühend.

	Sõnavorm ja käände küsimus	Sõnavorm mitmuses	Sõnaühend
	<i>millel?</i>		
1.	koolipingil	<i>koolipinki/de/l</i>	<i>vanadel koolipinkidel</i>
2.	töölehele		
3.	passifotol		
4.	puudumispäevikus		
5.	vanatädile		
6.	viisakusväljendist		
7.	õppevahendita		
8.	telefonikõnes		
9.	kaasõpilasega		
10.	koolivaheajal		

11.	raamatukogus		
12.	ülekäigurajal		
13.	sõiduautoni		
14.	õppeülesandeks		

59. Loe laused. Asenda tumedalt trükitud sõna mitmuse vormiga. Kirjuta harjutus vihikusse.

1. **Õpilasel** on kohustus tulla kooli puhtas ja korrektsetes riietuses.
2. **Klassijuhataja** ja **aineõpetaja** ülesandeks on jälgida ning nõuda **õpilase** koolikohustuse täitmist.
3. **Puudumise** kohta on õpilane kohustatud esitama vastava tõendi.
4. Õpilane peab täitma koolimajas ja selle territooriumil kooli **töötaja** korraldusi.
5. **Õppetunni** ajal on keelatud **mobiiltelefoni** kasutamine.
6. **Tublile** ja **viisakale koolilõpetajale** võib õppenõukogu määrata vabariikliku kiituskirja, mis lisatakse lõputunnistuse juurde.
7. **Üheksandas klassis** tuleb hoolega valmistuda **lõpueksamiks**.
8. Õpilane vastutab talle usaldatud **õppevahendi** korrasoleku eest.

60. Loe laused. Kirjuta sulgudes olevad nimisõnad sobivas ainsuse või mitmuse käändevormis.

Kiskjad

A. 1. (*kelle?* – Kiskjad) toitumisjäänuseid kohtab (*kus?* – loodus) üsna harva. 2. Väiksed saakloomad süüakse korraga ära ja suuremad lohistatakse (*milleks?* – söömine) mõnda varjulisse (*kuhu?* – koht) 3. Ülejäägid maetakse maha või lume alla ja kaetakse (*mille?* – lehed), (*mille?*

– sammal), (mille? – oksad)
 või muu (millega? – risu) nagu koergi (mida? – kondid)
peidab. 4. Saak viiakse sageli (kuhu? – pesa)
 5. Näiteks (mille? – rebaseurg)
 läheduses vedeleb tihti (mida? – jäänused) selle
 elanike vahelduvast (millest? – menüü)

B. 6. Orgaanilised jäänused on koos uriini ja (millega? – väljaheited)
 pinnasele (milleks? – väetis)
 7. Nii ongi taimestik vana rebaseuru läheduses lopsakam ja rikkalikum kui
 mujal (kus? – ümbrus) 8. Eriti armastavad sellist
 (mida? – kasvukoht) rohkesti (mida? – toitained)
 vajavad taimed. 9. Kui (kus? – pööning)
 või (kus? – kuur)
 elutseb näiteks kivinugis, võib sealtki leida (kelle? – saakloomad)
 jäänuseid. 10. Nugise (milleks? – saak)
 langevad eelkõige linnud, aga sageli jääb maha ka (mida? – munakoored)
 või siili (mida? – jäänused)
 kellest on ära söödud peaaegu kõik peale okkalise (mille? – nahk)

P. Bang, P. Dahlstrøm „Kes siin oli?“ põhjal

61. Pane sulgudes olev sõna sobivasse käändevormi. Kirjuta tekst vihikusse.

Eesti riigi juhtimisorganid

1. Eesti riigi parlamenti nimetatakse (Riigikogu, *saav k.*). **2.** (Riigikogu, *seesütlev k.*) on 101 liiget. **3.** Riigikogu liikmed valitakse (neli aastat, *saav k.*). **4.** Riigikogu (valimised, *seestütlev k.*) võivad osa võtta kõik hääleõiguslikud kodanikud.

5. Riigikogu valib iga viie aasta tagant (Vabariigi President, *omastav k.*).
 6. Riigikogu võtab vastu (seadused ja otsused, *osastav k.*) ning lahendab riigielu (küsimused, *osastav k.*). 7. Vabariigi President on (riigikaitse, *omastav k.*) kõrgeim juht. 8. President esindab Eesti Vabariiki (rahvusvaheline suhtlemine, *seesütlev k.*), ta kuulutab välja Riigikogu valimised, algatab (põhiseaduse muutmine, *omastav k.*). 9. President nimetab ametisse (Vabariigi Valitsus, *omastav k.*). 10. (Valitsus, *omastav k.*) moodustab peaminister. 11. Peaministri nimetab (amet, *sisseütlev k.*) president. 12. Valitsuses on 15 (liige, *osastav k.*). 13. Valitsuse määrab ametisse president pärast Riigikogu (heakskiit, *osastav k.*).

Wikipedia põhjal

62. Loe laused. Pane sulgudes olevad nimisõnad õigesse vormi.

1. Eestimaa asub (*Läänemere idakallas*)
- 2. Siin on palju (*järved ja jõed*)
3. Kõige suurem on meie (*järved*) Peipsi. 4. (*Jõed*)
 on kõige pikemad Võhandu ja Pärnu jõgi. 5. (*Rannajoon*)
 on Eestimaal 3794 kilomeetrit. 6. Rannajoon on pal-
 jude (*lahed, väinad ja abajad*) ja

..... . 7. Suuremaid ja väiksemaid (*saared*)
on meil kokku umbes 1500. 8. Eesti jääb paraskliima (*vöönd*)
9. Kõige külmem on tavaliselt (*veebruari*), mil kesk-
mine temperatuur on -5°C . 10. Kõige soojemaks (*kuu*)
peetakse (*juuli*) 11. Vahe erinevate (*aastaaegade*)
..... vahel on Eestis suur. 12. Pikima (*suvepäev*)
..... pikkus on ligi 19 tundi, lühima (*talvepäev*)
pikkus kõigest 6 tundi. 13. (*Eestimaa*) on palju metsi.
14. Siinsetes (*metsades*) võime kohata (*ilvesed ja pruun-*
karud) ja 15. Karjade
kaupa elab meie (*ala*) (*metssead, põdrad ja kitsed*)
....., ja
16. Eestimaal elab 40–50 paari (*kaljukotkad*), kes
pesitsevad peamiselt (*rabad*)

Wikipedia põhjal

Nimisõnade tuletamine

Loe tekst ja pane tähele tumedalt trükitud nimisõnu.

Rühmita sõnad vastavalt liidetele.

Kunstiõpetuse tunnis võisid õpilased täna joonistada vabal teemal. Mart hakkas joonistama. Tal valmis suurepärane joonistus. Pildil oli tuulik, mille juures mängis väike kutsikas. Eemal paistis meri ja merel valge purjekas. Puhus tugev tuul ja purjed kandsid laeva edasi. Õpetaja kiitis Marti. Ta palus Mardil tuua päeviku, et sinna hinne „5“ ja kiitus kirjutada.

- *us*-liitega nimisõnad –
- *ik*-liitega nimisõnad –
- *kas*-liitega nimisõnad –

Nimisõnu saame tuletada liidete abil.

- us** nimetab tegevust või tegevuse tulemust
(joonist/us, võistl/us).
- ik** nimetab isikut, asja, taime (päev/ik, põgen/ik, ist/ik).
- kas** nimetab eset või asja, taime, looma, isikut rahvuse või päritolu järgi (purje/kas, musti/kas, prussa/kas, norra/kas).

Pane tähele!

Igapäevaelus asendavad inimesed pikad ja keerulised sõnad lühemate ja lihtsamate väljenditega. Seda nimetatakse **slängiks** (matemaatika – **mate**, õpetaja – **õps**, direktor – **dire**). Tihti kasutatakse slängisõnade moodustamisel liidet **-kas** (kodu-lehekülg – **kodukas**, televiisor – **telekas**, pastapliats – **pastakas**, ühiselamu – **ühikas**, kutsekool – **kutsekas**).

Liide -us

- Nimisõna liide **-us** väljendab **tegevust** või **tegevuse tulemust**.
- *us*-liitega nimisõnu saame tuletada tegusõnadest:
 - 1) moodustame *ma*-tegevusnime
 mida tegema? kartma
 lootma
 - 2) eraldame *ma*-tegevusnime tunnuse
 kart/ma
 loot/ma
 - 3) liidame tüvele *-us* kart+us – kartus
 loot+us – lootus
- Kui *-ma* ees on täishäälik, siis see kaob:
 ärat**a**/ma – ärat/us, võpat**a**/ma – võpat/us

63. Moodusta tegusõnast nimisõna. Kasuta liidet -us.

1. Sõna tüvele liitub -us.

Näide: peit/ma – ..*peitus*.....

- 1) kiitma – 3) kartma –
2) laitma – 4) saatma –

2. Sõna tüve lõpust kaob täishäälik.

Näide: õpet/ma – ..*õpet/us*.....

- 1) maadlema – 7) võitlema –
2) peatama – 8) toimetama –
3) õmblema – 9) valitsema –
4) kaebama – 10) juhatama –
5) suplema – 11) seiklema –
6) ütlema – 12) keevitama –

64. Moodusta tegusõnast nimisõna, kasutades liidet -us.

Pane see sõnaühendis sobivasse käändevormi.

- Näide: selgitab midagi annab (mille?) ..*selgituse*.....
- a) unistame millestki meil on (mis?)
b) tõotas midagi andis (mille?)
c) soovis, et sõber lohutab vajab sõbra (mida?)
d) rahastab projekti projektil on (mis?).....
e) kannatas kaua on hea (millega?)
f) võitlesid vapralt see oli vapper (mis?)
g) võistles nõrgalt kaotas (mille?)

- h) **patsutas** sõbralikult see oli sõbralik (*mis?*)
- i) lapsed **peitsid** endid ära lapsed mängisid (*mida?*)
- j) **saavutasime** eesmärgi see oli eesmärgipärane (*mis?*)

65. A. Loe tegusõnad. Eralda sõnatüvi.

Liida sõnatüvele nimisõnaliited -mine, -ja, -us.

Tegusõna	Teonimi	Tegijanimi	Tegevus/ tegevuse tulemus
	liide <i>-mine</i>	liide <i>-ja</i>	liide <i>-us</i>
joonista/ma	<i>joonista/mine</i>	<i>joonista/ja</i>	<i>joonist/us</i>
võistlema			
kaevandama			
arvutama			
puhastama			
jahutama			
lohutama			
raputama			
soovitama			
unistama			
saavutama			
parandama			
selgitama			
tervitama			
usutlema			
kannatama			

B. Kirjuta A osast lünka sobivad nimisõnad õiges käändevormis.

1. (*joonistama*) Taimi on klassis parim Paljud tema on pälvinud võistlustel auhinnalisi kohti. on Taimile alati meeldinud.

2. (*kaevandama*) Maavarade võib rikkuda kohaliku looduse tasakaalu. Eesti suurimates kaevandatakse põlevkivi. peab vastutama, et ümberkaudne loodus ei saaks kaevandustööde käigus kahjustada.

3. (*arvutama*) Mardile meeldib matemaatika tunnis kõige enam peast Ta on kiire ja täpne, tema on alati õiged.

4. (*lohutama*) Väikese lapse parim on tema ema. Kurb laps või täiskasvanu vajab kaasinimeste tähelepanu või ei maksa midagi, kuid võib teist väga palju aidata.

5. (*unistama*) on vahel vajalik tegevus, aga peab teadma, et kui tegusid ei järgne, siis ei täitu.

6. (*parandama*) Viisin kingad, sest kingade tallad olid lahti tulnud. Kingade läks maksma 12 eurot. Minu kingade ütles, et selle töö garantii on ainult 6 kuud.

Liide -kas

kas-liitega sõnad tähistavad:

- eset või asja (*purje/kas*)
- taime (*oha/kas*)
- looma (*kutsi/kas*)
- isikut rahvuse või päritolu järgi (*leedu/kas, harju/kas*)
- tegevuse üksikjuhtu (*kõma/kas*)

66. Rühmita *kas*-liitega sõnad tähenduse järgi.

1) mootorpurjekas	9) maasikas	17) rusikas
2) põldmurakas	10) leivaviilakas	18) mesikas
3) limukas	11) naerukajakas	19) heinaritsikas
4) poolakas	12) plärtsakas	20) kartulimardikas
5) sähvakas	13) pärnakas	21) talvekasukas
6) prahvakas	14) vaarikas	22) keeglikurikas
7) koerakutsikas	15) tulikas	23) jääpurikas
8) norrakas	16) prussakas	24) nõmmekas

Ese, asi	Taim	Loomariigi esindaja	Isik rahvuse või päritolu järgi	Tegevuse üksikjuht
6 sõna	5 sõna	6 sõna	4 sõna	3 sõna

67. A. Loe sõnad. Kirjuta lünka sobiv sõna õiges käändevormis.

jääpurikad, allikas, kartulimardikad, vaarikad, maasikad, norrakad, mustikad, jõhvikad, murakad

1. Ajakirjaniku sõnul on avalikustatud info pärit usaldusväärsest (*millest?*)

.....

2. Eesti metsadest leiame nii (*mida?*),

.....,, kui ka

.....

3. Eesti kartulikasvatavad on hädas (*kellega?*), kes söövad ära kartuli-pealsed.

4. Rohkesti (*mida?*) tekib eelkõige sooja mittepida-
maja räästa külge.

5. Skandinaavlastele, eriti (*kellele?*), meeldib sport-
lik ja loodussäästlik eluviis.

B. Loe sõnaühendid. Kirjuta lünka sobiv sõnaühend õiges käändevormis.

*pikad seasoolikad, karusnahksed kasukad, väikesed rebasekutsikad,
kahjulikud sinivetikad, hele sähvakas*

6. Loodusfotograafil õnnestus tabada suurepärase pilt (*kellest?*)

....., kes uru läheduses möllasid.

7. Loomakaitsjad nõudsid (*mille?*) eemaldamist
müügilettidelt.

8. Alajaama juures oli näha (*mida?*) ja peale seda
kadus külast elektriühendus.

9. Soojal ajal vohab meie veekogudes rohkelt inimese tervisele (*mida?*)

.....

10. Verivorsti valmistamisel topitakse vorstisegu (*kuhu?*)

....., seejärel pannakse need vette keema.

Liide -ik

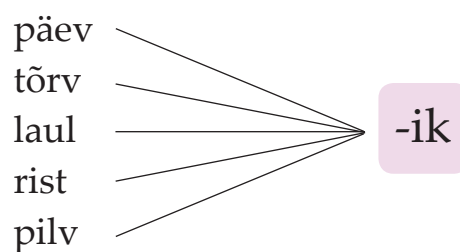
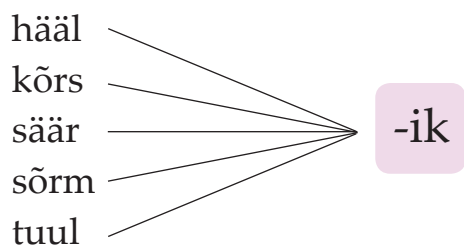

- *ik*-liitega nimisõnad tähistavad
isikut (*saad/ik*)
looma (*rööv/ik*)
taime (*rist/ik*)
kohta (*madal/ik*)
- *ik*-liitega sõnu saame tuletada igat liiki sõnadest.
nimisõnast: *säär – säär/ik*
omadussõnast: *külm – külm/ik*
määrsõnast: *ümber – ümbr/ik*
tegusõnast: *kandma – kand/ik*
arvsõnast: *kaks – kaks/ik*

ik-liitega nimisõna moodustamine:

- *-ik* liitub **kaashäälikule** (*pilv/ik*);
- kui sõna või sõnatüvi **lõpeb täishäälikuga** (*lina*),
siis täishäälik kaob (*lin/ik*).

68. A. Moodusta suuliselt *ik*-liitega nimisõnu. Selgita sõnade tähendust.

B. Lisa lünka sobiv sõna A osast.

- 1) ulatab õpetajale, 2) vigu esines sulg-,
..... õigekirjas, 3) muusikaõpetaja otsis,
4) seenekorvis olid, 5) tõmbas jalga
....., 6) pani kätte nahksed,
7) loomakari sööb meelsasti, 8) olümpialane
kannab, 9) laps sööb,
10) vesikivid on vanas

69. A. Ühenda samatähenduslikud sõnad.

B. Nimeta suuliselt, millisest sõnast on nimisõna tuletatud.

I	tuuleveski	püsik
	veider inimene	laulik
	mõõteriist	mõõdik
	püsitaim	tuulik
	soositud isik	hoidik
	hoidmisvahend	veidrik
	lauluraamat	soosik

II	sõrmkinnas	säärrik
	säärsaabas	voldik
	külmkapp	sõrmik
	kuusemets	lüpsik
	volditud infoleht	kuusik
	madal ala	külmik
	lüpsinõu	madalik

70. A. Loe sõnad. Jooni sõnad, mille tähendust sa ei tea.

Aruta õpetajaga joonitud sõnade tähendust.

B. Nimeta suuliselt, millisest sõnast on *ik*-liitega nimisõna tuletatud.

C. Rühmita *ik*-liitega sõnad.

kõrsik, põgenik, madalik, ristik, röövik, sügavik, kesik, pilvik, tuulik, noorik, päevik, aadlik, pistrik, istik, püsik, pimik, punik, imik, kandik, voolik, ööbik, saadik, kanarbik, ninasarvik, puravik, peidik, nohik, pistik, kohvik, keemik, ümbrik

Asi, ese	Isik	Loomariigi esindaja	Taimed ja seened	Kohta tähistav sõna (paik, ala, ruum)

7 sõna	7 sõna	6 sõna	6 sõna	5 sõna

71. A. Moodusta ik-liitega nimisõnu tegusõnadest.

Näide: kand/ma – *kand/ik*

1) soosi/ma –	5) voola/ma –
2) röövi/ma –	6) pist/ma –
3) põgene/ma –	7) lehvi/ma –
4) püsi/ma –	8) tõus/ma –

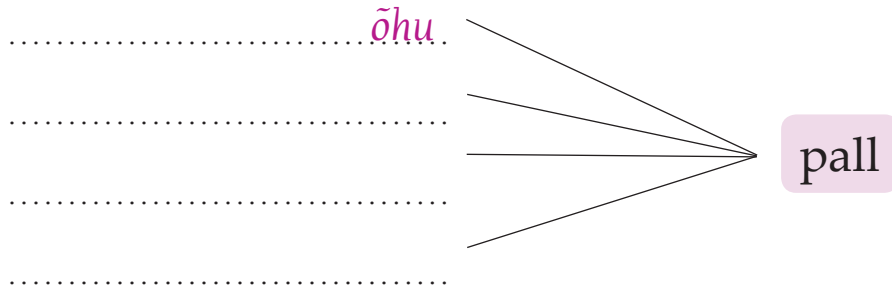
B. Vali A osast sõnaühendisse sobiv nimisõna.

Pane see vastavasse käändevormi.

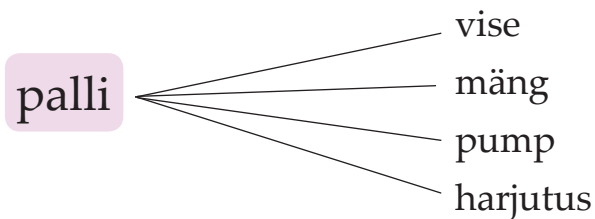
- Näide: aetakse taga (keda? ains.)
1) lükkas pistikupessa (mille? ains.)	<i>põgenikku</i>
2) kasutas kastmiseks (mida? ains.)	
3) kasutasid jahutamiseks (mida? mitm.)	
4) tõid söögi lauda (millel? mitm.)	
5) linnud toituvad aias (kellest? mitm.)	
6) uusrikkaid nimetatakse (kelleks? mitm.)	
7) on kõikide lemmik ehk (kes? ains.)	
8) istutas peenrale (mida? mitm.)	

Liitnimisõna

Milliseid eriliigilisi palle sa tead?

Loe liitsõnu. Mida väljendab liitsõnas sõna *palli*?

Vahel on vaja midagi täpsemalt öelda. Täpsemaks väljendamiseks kasutame **liitsõnu**.

- Liitsõnad koosnevad **kahest** või **enamast sõnast**: *vaba/riik*, *tera/vilja/kasvatus*, *töö/võtu/leping*, *üle/heli/kiirus/lennuk*.
- Liitsõna viimast osa nimetatakse **põhisõnaks**, esimest (esimesi) **täiendsõna(de)ks**.
- Põhisõna annab sõnale **põhitähenduse**, täiendsõna **täpsustab** (*käekell* – jutt on kellast, *käe* – täpsustab, kus seda kella kantakse).
- **Liitnimisõna** vastab küsimusele **kes?** või **mis?** ning on kellegi või millegi **nimetus**.

72. Jooni põhisõna. Moodusta sama põhisõnaga veel 2 liitsõna.

Näide:

pildiraamat kokaraamat juturaamat

raamatupilt kaanepilt perepilt

1) lillepeenar

2) peenralill

3) ahjupraad

4) praeahi

73. Moodusta liitsõnu. Lisa täiendsõnale põhisõna. Kasuta sõnu: vagun, puu, kaaned, mess, märk, kate, tõru, tee, parkett, pood, laud, pesija.

1) kauba <

3) raamatu <

2) tamme <

4) akna <

74. Moodusta tähendusega liitsõnu antud sõnadest. Pane tähele, et ühe sõnaga võib moodustada mitu liitsõna. Kirjuta liitsõnad joonele.

TÖÖ

MAJA

KOOLI

JUHT

PÄEV

NÄDALA

KATUS

AUTO

.....

Liitsõna moodustamine

Liitsõna moodustame põhiliselt kahel viisil:

1. **NIMETAV** kääne (*kes? mis?*) + **NIMETAV** kääne (*kes? mis?*)

mis? mis?
leht + **puu** = **lehtpuu**

mis? kes?
kodu + **loom** = **koduloom**

2. **OMASTAV** kääne (*kelle? mille?* – uue ...) + **NIMETAV** kääne

mille? mis?
hamba + **hari** = **hambahari**

kelle? mis?
koera + **kuut** = **koerakuut**

(*kes? mis?*)

75. A. Märki ära liitsõnas sõnade liitumiskoht. Jooni põhisõna.

B. Rühmita liitsõnad moodustusviisi järgi.

1) panga/automaat, 2) tippliiga, 3) sõpruskohtumine, 4) liiklusmuudatus, 5) parlamendisaadik, 6) maksumaksja, 7) hinnalangus, 8) finaalmäng, 9) majanduskasv, 10) raamatutarkus, 11) kaupmees, 12) looduskatastroof, 13) ilmaprognoos, 14) meeleavaldus

Nimetav (<i>kes? mis?</i>) + nimetav (<i>kes? mis?</i>)	Omastav (<i>kelle? mille?</i>) + nimetav (<i>kes? mis?</i>)
	<i>pangaautomaat</i>
7 sõna	7 sõna

76. A. Jooni põhisõna. Selgita suuliselt, mida väljendab täiendsõna.
Kirjuta sõna peale, millise skeemi järgi on liitsõna moodustatud.

1. nimetav + nimetav

või

2. omastav + nimetav

Näide: tänavaking, tantsuking, suveking
põhisõna – king

- Tänavaking – king, millega käiakse tänaval igapäevaselt.
- Tantsuking – king, mis on mõeldud tantsimiseks.
- Suveking – king, mida kantakse suvisel või soojal ajal.

1) abielusõrmus, hõbesõrmus, briljantsõrmus

2) kreemikook, plaadikook, sünnipäevakook

3) viigipüksid, dressipüksid, põlvpüksid

4) rändlind, paigalind, laululind

5) metsloom, karjaloom, kõrbeloom

6) sportauto, luksusauto, maastikuauto

Kontrolli. 1. skeemi järgi – 8 liitsõna, 2. skeemi järgi – 10 liitsõna.

B. Loe laused. Moodusta liitsõna, lisades tumedalt trükitud põhisõnale sobiva täiendsõna.

Näide. Kuldnokk on**ränd**lind, aga vares**paiga**lind.

1. Ööbikut peetakse üheks paremaks**linnuks**.

2. Hunt ja koer on**loomad**, kes vajavad tugevat karjajuhti.

3. Meesterahva ülikonna juurde kuuluvad**püksid**.

4. Väikeste laste**koogile** pannakse põlema nii palju küünlaid kui vanaks laps saab.

5. Kehvade teeoludega piirkonnas on kõige otstarbekam kasutada liikumiseks**autot**.

77. A. Moodusta liitsõnad. Rühmita moodustusviisi alusel.

tõke + jook, põhi + kool, vaade + väli, aed + linnak, kleit + riie, kaup + vahetus, sügis + lill, lind + puur, jalg + pall, ratas + tool, rukis + põld, täiend + sõna, lõke + ase, köök + kapp, saade + muusika, mootor + ratas, lint + traktor, jalg + tee

Nimetav + nimetav	Omastav + nimetav
9 sõna	9 sõna

B. Loe laused. Täida lünk sobiva liitsõnaga A osast.

1. Tulp on kevadlill, aga aster
2. Presidendi vastuvõtu kätlemistseremoonial kõlas kaunis
3. Kapis seisis ema nooruspõlveaegne lilleline sitsist
4. Kümnevõistleja nõrgimaks alaks osutus seekord
5. Õlimaalil oli kujutatud vana talumaja, mille taga laius kuldne
.....
6. Silmahaiguse tagajärjel oli patsiendi kahanenud
poole võrra.

7. Meie kool on ja ta annab põhihariduse.
8. suudab sõita ka pehmel ja soisel pinnasel.
9. täpsustab liitsõnas põhisõna.
10. Eesti ja Soome vahel on viimastel aastatel elavnenud.
11., milles sädistasid kanaarilinnud, vajab juba ammu puhastamist.

**78. Moodusta liitsõnu, mis koosnevad kolmest või enamast sõnast.
Tumedalt trükitud täiendsõnad pane omastavasse käändesse.**

Näide.

tihe mets	tihe okas + puu + mets	<i>tihe okaspuumets</i>
täpne kohtunik	täpne jalg + pall + kohtunik	<i>täpne jalgpallikohtunik</i>
1) huvitav töö	huvitav sadul + sepp + töö	
2) maitsev konserv	maitsev aed + vili + konserv	
3) pisike töökoda	pisike king + sepp + töö + koda	
4) dolomiidist jaam	dolomiidist all + maa + raud + tee + jaam	
5) tegutsev ring	tegutsev rahvas + tants + ring	
6) suur aed	suur vili + puu + aed	
7) kuulus allikas	kuulus kuum + vesi + allikas	
8) uppunud laev	uppunud all + vesi + laev	
9) väsitav reis	väsitav ümber + maailm + reis	

79. A. Loe liitsõnad. Jooni põhisõnad.

Rühmita liitsõnad põhisõna tähenduse järgi.

B. Kirjuta igasse tulpa ise juurde 5 sobivat liitsõna.

koolimaja, turundusdirektor, teleoperaator, kuremari, põldhiir, pruunkaru, kõrghoone, metskits, sügislill, kangakuduja, kaubanduskeskus, raekoda, sipelgasiil, kastehein, lukksepp, põlduba

Loom	Taim	Amet	Ehitis
			koolimaja

80. Loe liitsõnad. Rühmita liitsõnad täiendsõna tähenduse järgi.

hallhüljes, lillkapsas, plekk-katus, jalalaba, aiapost, kollatõbi, torukübar, papptaldrik, sinisilm, metallraha, püramiidvorm, arvutihir, ringjoon, punalible, kapiuks, nahkkinnas

Värvus	Kuju	Materjal	Osa tervikust
hallhüljes			
4 sõna	4 sõna	4 sõna	4 sõna

Liitsõna õigekiri

Tuleta meelde!

Jälgi liitsõna õigekirja. Mida märkad kirja pildis liitsõnade liitumiskohal?

nahk + kinnas = nahhkinnas

mets + siga = metssiga

raud + tara = raudttara

laud + sile = laudssile

puu + alune = puualune

tikk + sirge = tikksirge

Kui sõnade liitumisel satub kõrvuti kolm või enam ühesugust tähte, siis kasutame liitsõnas sidekriipsu:

plekk + katus = plekk-katus

lakk + kingad = lakk-kingad

maa + alune = maa-alune

jää + äär = jää-äär

Liitsõna moodustamisel **liitumiskohas ükski täht ära ei jää.**

81. A. Moodusta liitsõnad.

1) papp + tops

2) plekk + kruus

3) tipp + kokk

4) rokk + kontsert

5) pilk + kontakt

6) hall + hüljes

7) lill + kapsas

8) puit + trepp

9) siid + sall

10) sulg + pall

11) õlg + kübar

12) tee + äärne

13) suu + õõs

14) maa + alune

15) pea + aju

B. Loe laused. Vali A osast lünka sobiv liitsõna.

Kirjuta liitsõna lünka õiges käändevormis.

1. Kadrioru lossis valmistavad presidendile ja tema külalistele süüa eesti
..... .
2. Pikniku jaoks pakiti kaasa ja plastmassist
söögiriistad.
3. Keskkonnaameti spetsialistid päätsid kaldale sattunud väikese
..... poja.
4. Ida-Virumaal asub Eesti suurim põlevkivi-
kaevandus.
5. Vanem proua kandis kaelas käsitsi maalitud ja
peas oli tal
6. põllu peal kasvatas talunik
7. sobib maamajja paremini kui metalltrepp.
8. Noorte pilgud kohtusid esmakordselt ühel
Saku Suurhallis.
9. paikneb koljuõõnes ja on närvisüsteemi keskne
elund.
10. on sportmäng, mille ajalugu ulatub 3000 aasta
taha.

82. A. Märki liitsõnades sõnade liitumise koht püstkriipsuga. Paranda vead.

Näide: pap/karp – ~~pappkarp~~

- 1) plekkatus –
- 2) näljaeg –
- 3) umpsõlm –

- 4) rauttee –
- 5) ristee –
- 6) plekpang –
- 7) rinktee –
- 8) riidese –
- 9) tiksirge –
- 10) lakkingad –
- 11) purskaev –
- 12) siitpehme –
- 13) sulkerge –
- 14) laualune –
- 15) varpsein –

B. Rühmita sõnad vea tekkimise järgi.

Sõnade liitumisel satuvad kõrvuti				
3 ühesugust sulghäälikut	kaashäälikud, millest kaks on ühesugused sulghäälikud	ühesugused täishäälikud	nõrk ja tugev täht	s ja nõrk täht
	<i>pappkarp</i>			
2 sõna	5 sõna	3 sõna	4 sõna	2 sõna

Liitsõna käänamine

Jäta meelde!

Jälgi liitsõna käänamist. Milline sõnaosa jääb käänamisel muutumatuks?

		ainsus	mitmus
nimetav	<i>mis?</i>	kirjaümbrik	kirjaümbrikud
omastav	<i>mille?</i>	kirjaümbriku	kirjaümbrikute
osastav	<i>mida?</i>	kirjaümbrikku	kirjaümbrikuid
sisseütlev	<i>millesse?</i>	kirjaümbrikusse	kirjaümbrikutesse
seesütlev	<i>milles?</i>	kirjaümbrikus	kirjaümbrikutes
seestütlev	<i>milllest?</i>	kirjaümbrikust	kirjaümbrikutest
alaleütlev	<i>millele?</i>	kirjaümbrikule	kirjaümbrikutele
alalütlev	<i>millel?</i>	kirjaümbrikul	kirjaümbrikutel
alaltütlev	<i>millelt?</i>	kirjaümbrikult	kirjaümbrikutelt
saav	<i>millleks?</i>	kirjaümbrikuks	kirjaümbrikuteks
rajav	<i>milleni?</i>	kirjaümbrikuni	kirjaümbrikuteni
olev	<i>millena?</i>	kirjaümbrikuna	kirjaümbrikutena
ilmaütlev	<i>milleta?</i>	kirjaümbrikuta	kirjaümbrikuteta
kaasaütlev	<i>millega?</i>	kirjaümbrikuga	kirjaümbrikutega

Milline osa liitsõna käänamisel muutub?

Liitsõna käänamisel **muutub ainult põhisõna**.

koolilaps, koolilapse, koolilast, koolilapsesse, koolilapses, koolilapsest jne

83. Loe laused. Pane liitsõna sobivasse vormi. Kirjuta laused õigesti vihikusse.

1. Hea tervis annab parema (*mille?* väljavaade) elada õnnelikumat elu.
2. Hammaste korrapärane puhastamine aitab vältida (*mille?* hambaaugud)

..... ja muude (*mille?* hambahaigused)
..... teket.

3. Regulaarne kehaline treenimine tugevdab lihaseid, täiustab (*mille?* vereringe) ning (*mille?* hingamiselundid) tööd.

4. Toit peab sisaldama nii (*mida?* süsivesikud), rasvu, vitamiine kui ka (*mida?* mineraalained)

5. Tasakaalustatud toit koosneb värsketest (*millest?* puu- ja juurviljad), lihast, kalast, (*millest?* teraviljatooted), (*millest?* piimasaadused) ning munadest.

6. Vaimne ja füüsiline tervis sõltub palju inimese (*millest?* töö- ja puhkerežiim) -
täiskasvanud inimese unevajadus on keskmiselt 6-8 tundi ööpäevas.

7. Esimeste (*mille?* haigustunnused) ilmnemisel on kasulik kohe arsti poole pöörduda ja ravi osas nõu küsida.

84. Loe laused. Pane liitsõna sobivasse käändevormi.

Mürgised kevadlilled meie aias ja õues

1. Meie (*õued ja koduaiad*) kasvab palju erinevaid (*lilletaimed*)
..... 2. Esimene lill, mis (*varakevad*)
..... õitsema hakkab, on lumikelluke. 3. Lumikelluke on tervenisti mürgine

ja tema sibula söömine põhjustab (*kõhulahtisus*) ,
(lihaskrambid) ja oksendamist.

4. (*Märtsikuu*)

hakkavad õitsema märtsikellukesed.

5. (*Märtsikellukesed*)

mürgised sibulad on väga sarnased

(*söögisibulad*)

6. Kõik taimeosad on mürgised ka harilikul

(*maikelluke*) ehk

(*piibeleht*)

7. Eriti mürgised on (*piibelehe marjad*)

..... seemned. 8. Ohtlik

on isegi (*maikellukesed*)

vaasivesi.

9. (*Kraaviperved*) ja

niiskemates kohtades õitseb (*maikuu*)

..... kollane varsakabi. 10. (*Varsakabi*)

..... kutsutakse rahvasuus

ka (*konnakapsas*)

11. (*Varsakabi*) mahl võib

nahale tekitada turseid ja villo. 12. Kui taim

satub (*suuõõne*) ,

siis põhjustab ta seal tugeva põletuse.

K. Kaur, U. Laansoo, T. Puusepp „Mürgised taimed õues ja toas“ põhjal

Lühenenud tüvega liitumine

Loe liitsõnad ja vasta küsimustele.

*arvutamis*oskus, *kuulmistaju*, *vilistlas*õhtu, *mesilas*pere

Nimeta, millistest sõnadest antud liitsõnad koosnevad?

Millist erinevust märkad täiendsõna juures varemõpituga võrreldes?

- Liitsõnas esineb täiendsõna sageli **lühenenud tüvega**.
lugemis/oskus, sirg/lõik, tehis/järv.
- ne-, lane-, line-, mine-liitelised nimisõnad** lühenevad harilikult **s-tüvelisteks** (lühenenud täiendsõna lõpus on s).
õpi/lane + kodu = õpilas/kodu
luge/mine + oskus = lugemis/oskus
nai/ne + liikumine = nais/liikumine

85. Moodusta lühenenud tüvega liitsõna.

Näide: tööli/ne + klass **töölis**klass

1) juhtimine + stiil

2) külaline + esineja

3) koorimine + nuga

4) teenimine + võimalus

5) võimlemine + saal

6) laulmine + tund

7) õppimine + soov

8) mesilane + taru

9) kangelane + tegu

- 10) hekipügamine + käärid
- 11) hingamine + aparaat
- 12) uurimine + meeskond
- 13) lugemine + kiirus

Pane tähele!

Pane tähele, et **lühenenud tüvega täiendsõna** võib väljendada **omadust**:

- põline mets – **põlismets**
- hiline sügis – **hilissügis**
- ühine elamu – **ühiselamu**

86. A. Kirjuta sõnaühendi asemel lühenenud tüvega liitsõna.

Näide: võõr/as keel *võõrkeel*

- 1) üld/ine koosolek
- 2) lühi/ke kursus
- 3) esi/mene mees
- 4) sise/mine elund
- 5) põhi/line õigus
- 6) sala/jane jutt
- 7) rohe/line vetikas
- 8) esma/ne abi
- 9) lühi/kene jutt

B. Vali A osast lünka sobiv liitsõna.

Kirjuta liitsõna lausesse sobivas käändevormis.

1. Leivakombinaadi vanemtehnika korraldab töötajatele
uue tootmisliini kasutamise kohta.
2. Suure riigiettevõtte juhatuse oli kutsutud
pidulikule vastuvõtule.
3. Iga demokraatliku riigi kodaniku hulka kuulub
valimisõigus.
4. Sügisvaheajal korraldati kõigile kooli töötajatele
kursus.
5. Süda, kopsud, maks ja neerud on
6. Eesti mageveekogudes on hulgaliselt
7. Lastevanemate toimub teise veerandi alguses.
8. Eesti keele tunnis kirjutasid õpilased teemal
„Minu unistuste elu“.
9. Pangateller peab valdama 2–3 – vene keelt,
inglise keelt ja soovitavalt ka soome keelt.

87. Loe laused. Asenda tumedalt trükitud sõnaühendid lühenenud tüvega liitsõnaga. Kirjuta laused vihikusse.

1. Eesti riik võib vajada tulevikus **võõrast tööjõudu**, sest eesti rahva arv on
ülimaldal.
2. Parem olla tubli **lihtne tööline** kui kehv ja saamatu ülemus.
3. Eesti teedel on autode lubatud sõidukiiruse **ülemine määr** maanteedel
90 km/h.
4. Vanadesse kõrgetesse kiriku- või lossitornidesse viib sageli **keerduv trepp**.
5. Viimase kümne aasta jooksul on meie linnadesse kerkinud massiliselt
kõrgeid hooneid.

88. Asenda lühenenud tüvega liitsõna samatähendusliku sõnaühendiga.

Näide. Eesti infotehnoloogia on maailmas tuntud oma (*kõrgtaseme*)

..... *kõrge taseme* poolest.

1. (*Võõrkeelte*) oskamine avab ukseid maailma.
2. (*Lühikursusel*) õpetati töötajatele kõige olulisemaid esmaabi võtteid.
3. Raske haigus oli kahjustanud mitmete (*siseelundite*) tööd.
4. Ühistu (*üldkoosolekule*) olid kohale tulnud pooled liikmetest.

89. Loe laused. Moodusta sulgudes olevatest sõnadest liitsõnad.

Kirjuta need lünka sobivas käändevormis.

Talurahva leivast

1. Kuigi (*tal* + *rahvas*) tegi päevast päeva rasket tööd, oli tema toit kehv ja üksluine. 2. Ikaldusaastatel, kui põud tegi liiga, ähvardas (*näl* + *häd*) 3. Siis tuli küpsetada (*häd* + *leib*) 4. (*Leib* + *jahu*) lisati kuivatatud ja peeneks tambitud sammalt, (*puu* + *koor*), urbi ja (*pihlakas* + *marjad*) 5. Täiesti tavaline oli (*agan* + *leib*) 6. Ainult pulmadeks või suuremateks pühadeks tehti leiba puhtast (*jumal* + *vili*), see tähendab tuulatud teradest.

H. Palamets "Lugusid Eesti keskajast"

Liitsõnade korduvad sõnaosad

Pane tähele!

Loe sõnad. Milline liitsõna osa kordub?

näo**seep** ja käte**seep** = näo- ja käteseep
jal**gratas** ja tõu**keratas** = jalg- ja tõukeratas
sein**akell** ja lau**akell** = sein- ja lauakell

- Kui liitsõnades **korduvad põhisõnad** või **täiendsõnad**, siis on otstarbekas kasutada **sidekriipsu**.
*rukki**lõikus** ja nisl**õikus** = rukki- ja nislõikus*
- Kui liitsõnades **kordub põhisõna**, siis kirjutame **sidekriipsu esimese täiendsõna järele**.

90. Jooni korduvad sõnaosad. Kasuta sidekriipsu korduvate põhisõnadega liitsõnades. Toimi näite järgi.

Näide: talver*ii*ded ja suver*ii*ded .. *talve- ja suverii*ded

1) männiriisikad ja kaseriisikad

2) heinamaad ja karjamaad

3) lihatoitud ja aiaviljatoidud

4) tammepuud ja kasepuud

5) suusavarustus ja uisavarustus

91. A. Loe laused. Jooni korduvate sõnaosadega liitsõnad.

B. Tõmba maha sõnaosa, mida asendab sidekriips. Kasuta korduvate põhisõnadega liitsõnades sidekriipsu ja kirjuta laused joonele.

Näide. Kodutarvete ja aiatarvete kaupluses oli suur hooajakaupade allahindlus.

.....*Kodu- ja aiatarvete kaupluses oli suur hooajakaupade allahindlus.*.....

1. Eestimaa metsades kasvab lehtpuid ja okaspuid.

.....
.....

2. Paremates hotellides on hommikusöök ja õhtusöök hinna sees.

.....
.....

3. Puukoolis müüakse puuistikuid ja põõsaistikuid ning lilli.

.....
.....

4. Salatiseemneid ja peterselliseemneid võib kasvuhoonesse külvata veel suve lõpuski.

.....
.....

5. Väikeses pagaripoes müüakse käsitsi valmistatud saiatooteid ja leivatooteid.

.....
.....

6. Autoliiklus ja bussiliiklus meie linnatänavatel on muutumas järjest tihedamaks.

.....
.....

7. Kasvava lapse iganädalasesse menüüsse peaksid kuuluma lihatoitud ja kalatoitud.

.....
.....

8. Meie koolis on poistel ning ka tüdrukutel võimalik osaleda võrkpallitrennis ja korvpallitrennis.

.....
.....

9. Autonäitusele olid kohale toodud vanaaegsed sõidua autod ja veo autod.

.....
.....

Pane tähele!

Loe sõnad. Milline liitsõna osa kordub?

ilupuud ja **ilupõõsad** = ilupuud ja -põõsad

seinakapid ja **seinariidid** = seinakapid ja -riidid

tööriided ja **tööjalatsid** =ööriided ja -jalatsid

- Kui korduv **sõnaosa** on liitsõnades täiendsõna, siis kirjutame **sidekriipsu** teise põhisõna ette.

supipotid ja **supitaldrikud** = **supipotid** ja -taldrikud.

92. Jooni korduvad sõnaosad. Kasuta sidekriipsu. Toimi näite järgi.

Näide: koolivihikud ja kooliõpikud – koolivihikud ja -õpikud

- 1) meretaimed ja mereloomad
- 2) juuksešampoonid ja juukse palsamid
- 3) kasuema ja kasuisa
- 4) plastmassnõad ja plastmasskahvlid
- 5) muruseeme ja muruväetis

93. A. Loe laused. Jooni liitsõnad, milles on korduvad sõnaosad.

B. Kirjuta laused õigesti vihkusse. Kasuta sidekriipsu lauses korduvate täiendsõnadega liitsõnades.

1. Juuli l/õp/us ja augusti /alk/uses h/in/atakse suver/it/ed ja suvejalanõud kuni seitsekümmend protsenti alla.
2. Sügisl/at/al raekojaplatsil m/üt/i villat/ek/e ja villap/atj/u.
3. P/ikn/ikul kasutasime papptaldrikuid ja papptopse, mille hiljem l/õk/es ära põletasime.
4. Õpetaja palus vanemate kl/as/ide poistel võimlemism/at/id ja võimlemisr/ist/ad viia spordis/al/i.
5. Alk/klasside õpilased korjasid l/ot/usõpetuse tunni jaoks kuuseoksi ja kuusek/äp/isid.

Paarissõnad

Nimeta sõnad, mis moodustavad paari.

silmad	toolid
püksid	pastakad
lauad	kõrvad
pliiatsid	särgid

- Paarissõnades (õde-vend, onu-tädi, potid-pannid, kanad-kuked, jõed- järved jne) **käänduvad mõlemad osad, välja arvatud käänamistabeli neljas viimases käändes.**

Neljas viimases käändes jääb esimene sõna omastavasse vormi.

Jrk	Kääne	Käändevormi küsimus	Ainsus	Mitmus
1.	Nimetav	kes? mis?	õde-vend	õed-vennad
2.	Omastav	kelle? mille?	õe -venna	õde/de -venda/de
3.	Osastav	keda? mida?	õde-venda	õdesid-vendi
4.	Sisseütlev	kellesse? millesse?	õe/sse-venna/sse	õde/de/sse-venda/de/sse
5.	Seesütlev	kelles? milles?	õe/s-venna/s	õde/de/s-venda/de/s
6.	Seestütlev	kellest? millest?	õe/st-venna/st	õde/de/st-venda/de/st
7.	Alaleütlev	kellele? millele?	õe/le-venna/le	õde/de/le-venda/de/le
8.	Alalütlev	kellel? millel?	õe/l-venna/l	õde/de/l-venda/de/l
9.	Alaltütlev	kellelt? millelt?	õe/lt-venna/lt	õde/de/lt-venda/de/lt
10.	Saav	kelleks? milleks?	õe/ks-venna/ks	õde/de/ks-venda/de/ks
11.	Rajav	kelleni? milleni?	õe -venna/ni	õde/de -venda/de/ni
12.	Olev	kellena? millena?	õe -venna/na	õde/de -venda/de/na
13.	Ilmaütlev	kelleta? milleta?	õe -venna/ta	õde/de -venda/de/ta
14.	Kaasaütlev	kellega? millega?	õe -venna/ga	õde/de -venda/de/ga

94. Kääna tabeli järgi ainsuses paarissõnu *tädi-onu* ja mitmuses paarissõnu *jõed-järved*.

95. Loe sõnad mõlemast tulbast. Ühenda joonega paarissõnad.
Kirjuta paarissõnad joonele.

A.		B.	
kimpsud	maad	sitikad	juuli
luud	sokid	tüdrukud	sagin
metsad	kimpsud	juuni	satikad
sukad	kahvlid	sigin	padjad
potid	kondid	isad	poisid
noad	pannid	tekid	emad

A

.....

.....

.....

B

.....

.....

.....

96. Kirjuta paarissõnad sobivas vormis.

1. Köögikapis on eraldi pappkarp (noad-kahvlid *mille?*)
..... jaoks.

2. Pisikeste põngerjate (sukad-sokid *millesse?*)
kuluvad augud väga kiiresti.

3. Jarek on suur putukahuviline, kes tunneb meie looduses elavaid (sitikad-satikad *keda?*)
4. Ellujäämiskursustel tuli noortel kolm ööd läbi ajada (tekid-padjad *milleta?*)
5. Viimasel koolipäeval pakiti internaadis kõik asjad ja asuti oma (kimpsud-kompsud *millega?*) kodu poole tee.
6. Algklasside õpilased valmistasid tööõpetuse tundides (isad-emad *kellele?*) jõulukaarte ja -kingitusi.
7. Tuntud kinnisvaraärimees teenis miljoneid (metsad-maad *mille?*) ostmise, vahetamise ja müümisega.
8. Enne esietenduse algust on teatrimaja täis elevat (sigin-sagin *mida?*)

Nimisõnade kokku- ja lahkukirjutamine

Pane tähele tumedalt trükitud sõnu. Millest sõltub nende sõnade tähendus?

Õpetaja Annile
sobib **poisipea**.

Poisi pea oli pesemata ja
juuksed kammimata.

Sõnade kokku- või lahkukirjutamisel võib muutuda **sõnade tähendus**.

lapsepõlv (aeg enne täiskasvanuiga)

lapse põlv (lapse jala osa)

97. A. Loe sõnaühendid ja liitsõnad. Jooni sõnad või sõnaühendid, mille tähendust sa ei tea. Aruta õpetajaga nende tähendust.

B. Rühmita sõnad ja sõnaühendid tähenduse järgi.

1) väike mees – väikemees	7) ema keel – emakeel
2) kassi käpp – kassikäpp	8) varsa kabi – varsakabi
3) poisi pea – poisipea	9) hobuse saba – hobusesaba
4) konna silm – konnasilm	10) ämma keel – ämmakeel
5) hiire kõrv – hiirekõrv	11) noor mees – noormees
6) lõvi lõug – lõvilõug	

1. Kirjuta välja taimede nimetused (4 sõna).

.....
.....

2. Kirjuta välja erinevate inimeste kehaosade nimetused (3 sõnaühendit).

.....
.....

3. Kirjuta välja erinevate loomade kehaosade nimetused (6 sõnaühendit).

.....
.....

4. Kirjuta seletuse juurde vastav liitsõna.

1) naiste lühike juukselõikus	
2) juuksepatši liik	
3) valulik paksenenud nahk jalal	
4) värskelt puhkenud noored lehekesed	
5) väike poiss	
6) nooremapoolne (abielus) meesterahvas	

Pane tähele!

Pane tähele, millal tekib liitsõna (kirjutame sõnad kokku) ja millal mitte (kirjutame sõnad lahku).

Kirjutame kokku: kindlaskujunenud mõiste, mis väljendab liiki või laadi .		Kirjutame lahku: esimene sõna väljendab kuuluvust	
talvesaapad	(mis liiki saapad?)	isa saapad	(kelle saapad?)
bussipilet	(mis liiki pilet?)	minu pilet	(kelle pilet?)
eksamitöö	(mis liiki töö?)	ehitusmehe töö	(kelle töö?)
linnulaul	(mis liiki laul?)	lapse laul	(kelle laul?)
südameheadus	(mis laadi headus?)	kauba headus	(mille headus?)
vennaarmastus	(mis laadi armastus?)	noorte armastus	(kelle armastus?)

98. A. Loe. Ühenda kaarekesega sõnad, mis tuleb kirjutada kokku.

B. Rühmita.

suve kingad, tüdruku kingad, rongi pilet, töömehe pilet, reisi rongid,
Edelaraudtee rong, ehitus töö, õpilaste tööd, ehitusmeeste töö, kütte puud,
riide puu, vanaema puud, naabrilaste kisa, laste laul

Täiendsõna näitab liiki/ laadi	Esimene sõna näitab kellelegi/ millelegi kuuluvust (kelle/mille oma?)
KIRJUTAME KOKKU	KIRJUTAME LAHKU
suvekingad	tüdruku kingad
7 sõna	7 sõnaühendit

Jäta meelde!

Loe liitsõnad ja sõnaühendid. Millal kirjutame sõnad kokku, millal lahku?

liitsõna

muuseumipilet
naistekingad
lasteriided

nimisõna ees on omastavas käändes täiendosa

selle muuseumi pilet
nende naiste kingad
väikeste laste riided

99. A. Otsusta, kas kaldkirjas trükitud sõna väljendab

(1) kellelegi või millelegi kuulumist või (2) liiki / laadi

Kirjuta sõna kohale 1 või 2.

B. Ühenda kaarekesega sõnad, mis tuleb kirjutada kokku.

vanema ¹venna raamat, venna ²pildi raamat, õpilase töö vihik, õpilase vihik,
vanemate sõidu auto, naabrimelhe auto, tammepuust söögi laud, minu laud,
katkine akna raam, katkise akna raam, huvitav koka raamat, selle koka raamat,
see on melhe jutt, ühe melhe jutt, selle naise kingad, ilusad naiste kingad

100. Ühenda kaarekesega sõnad, mis tuleb kirjutada kokku.

1. Naabri melhe aias kasvasid mõned vilja puud ja paar marja põõsast. (3)
2. Öö kapil seisis jutu raamatud, kolm–neli aja kirja ja üks reklaam leht. (4)
3. Väikesel metsa lagendikul punetasid marjadest lookas vaarika põõsad. (2)
4. Annika määris või leivale, isa lõikas või leiva peale suitsu vorsti ja soola heeringat. (3)
5. Rahva tantsijad valmistusid hoolega suvel algavaks tantsu peoks. (2)
6. Väikeses pagari äris valmistati ümbruskonna kõige maitsvamaid moosi saiu. (2)

7. Ema pani kohvi kannu tulele, mina juhatasin külalised elu tuppa. (2)
8. Väike kelgu mägi metsa servas on talvisel ajal meie toreda küla laste hulgas väga populaarne. (1)
9. Otsin kanga poest kleidi riide, millest õmblen töö õpetuse tundides endale piduliku õhtu kleidi. (4)
10. Meie pere traditsioonide hulka kuuluvad igapäevased ühised õhtu söögid ja vestlused selle päeva sündmustest. (1)

- Liitsõnaga väljendatud **tegevusalad ja ametid kirjutame kokku**.
kingaparandus, autotööstus, põrandapaigaldaja, autojuht jne
- Sõnad kirjutatakse lahku siis, kui väljendatakse **üksikjuhtu**.
selle kinga parandus, elutoa põranda paigaldaja, punase auto juht

101. A. Loe sõnaühendid. Ühenda kaarekesega tegevusalade või ametite nimetused.

1) eksis punase auto juht, 2) töötab aastaid auto juhina, 3) peab kirja kandja ametit, 4) viis oma vaiba puhastusse, 5) vaip sai puhtaks vaiba puhastuses, 6) teenib taskuraha saapa viksijana, 7) selle saapa viksija, 8) mõnus leiva küpsetamise lõhn, 9) viimase leiva küpsetamine, 10) töötab aia kujundajana, 11) ta on naabri aia kujundaja, 12) arenenud kartuli kasvatus, 13) punast sorti kartuli kasvatus

B. Kirjuta harjutusest välja kõik ametite nimetused algvormis.

...*autojuht*,.....
 (4 sõna)

102. A. Loe laused. Jooni lausetes sõnad, mis tähistavad kokkukirjutatult ameteid ja tegevusalasid.

B. Ühenda kaarekesega sõnad, mis tuleb kirjutada kokku.

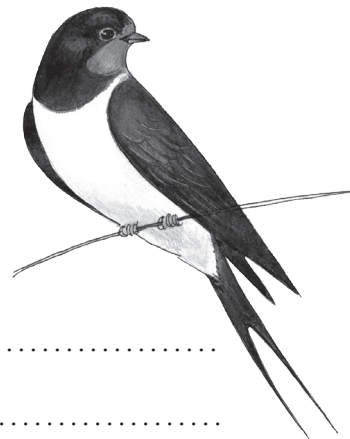
1. Akna paigaldaja on ehitus tööline, kes paigaldab aknaid nii uutele kui ka vanadele ehitistele. (2)
2. Auto lukksepad, kes peavad suutma lugeda tehnilisi jooniseid ja skeeme, töötavad põhiliselt auto remondi valdkonnas. (2)
3. Kinnisvara hoolduses töötavad maja hoidjad, kelle ülesanne on hoida korras hoone juurde kuuluv üldkasutatav ala. (2)
4. Postiteenuseid pakkuvates ettevõtetes töötavad kirja kandjad, kelle ülesanne on toimetada postisaadetised eraisikutele ja asutustele linnas ning maal. (1)
5. Haridus valdkonnas töötavad lapse hoidjad, kelle põhitöö on laste hoidmine ning nende eakohane arendamine. (2)
6. Pagari tööstuses töötavad pagar-kondiitrid, kes küpsetavad leibu, saiu ja sepikuid, valmistavad pirukaid ja kringleid. (1)
7. Puhastus teenindaja vastutab ruumide korrashoiu eest ja juhib vajadusel tööandja tähelepanu tekkinud eriolukordadele (nt veeleke radiaatorist jms). (1)
8. Puidu tööstus on toiduaine tööstuse kõrval üks suuremaid tööstusharusid Eestis. (2)
9. Tee töölised ehitavad uusi ja hooldavad olemasolevaid teid. (1)

rajaleidja.ee põhjal

OMADUSSÕNA

Loe laused. Pööra tähelepanu suitsupääsukest iseloomustavatele sõnadele.

Eesti rahvuslind suitsupääsuke on kiire ja käänakulise lennuga. Tal on harkis saba. Keha ülapiool on ühtlaselt läikiv ja sinimusta värvusega. Keha alapiool on valge ning kurgualune punapruun.

Kirjuta välja suitsupääsukest iseloomustavad sõnad.

- Lend (*missugune?*) –
- Saba (*missugune?*) –
- Keha ülapiiole värvus (*missugune?*) –
- Keha alapiool (*missugune?*) –
- Kurgualune (*missugune?*) –

- **Omadusi ja tunnuseid** väljendavad sõnad on **omadussõnad**.
- Omadussõnad vastavad küsimusele **missugune? (milline?)**.

103. Jooni nimisõna täpsustav sõna (omadussõna).

Kirjuta vastandtäendusliku omadussõnaga sõnaühend.

Näide: kõrge maja – **madal** maja

1) lai tänav –	6) kitsi vanaeit –
2) soe tuba –	7) julge noormees –
3) suur summa –	8) tuuline ilm –
4) usin laps –	9) kare käsi –
5) tark tegu –	10) pehme voodi –

104. A. Loe laused. Jooni omadussõnad.

B. Ühenda tumedalt trükitud sõnad seda täiendava(te) omadussõna(de)ga.

Rasvatihane

Rasvatihase tunneme ära rohekas-kollase seljaosa ja helekollase **alapool**e järgi.

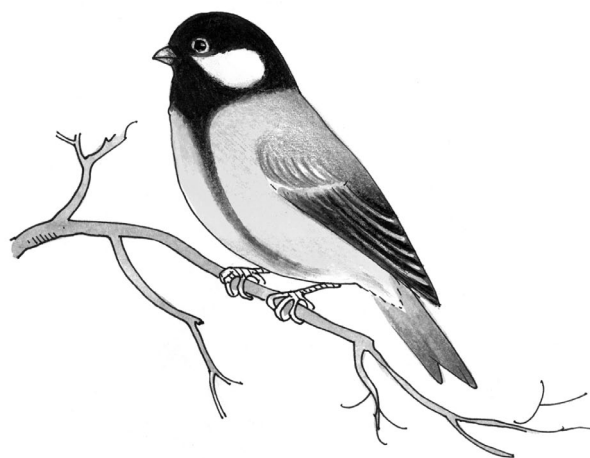
Kõhu all on tihasel lai tume **triip**. Linnukesel on must **pealagi**.

Rasvatihane on elava **loomusega** linnuke, kes tegutseb sageli inimasulate juures. Rasvatihase lühike **laul** on metalse **kõlaga** „sititin, sititin“.

Rasvatihast loetakse rahumeelseks **linnuks**.

Pesitsusperioodil aga võib selle väikese **linnukese** käitumine olla agressiivne ja ta võib tappa mõne pessa tikkuva linnu.

Putuktoidulise **linnuna** aitab rasvatihane hoida looduslikku **tasakaalu**. Ta sööb selliseid kahjulikke **putukaid** nagu mähkurid, lutikad ja lehetäid.

C. Kirjuta sõnaühendid (nimisõna + omadussõna) välja algvormis.

rohekas-kollane seljaosa, helekollane alapool,

105. Loe sõnad harjutuse lõpust. Loe lünkadega laused.

Vali harjutuse lõpust lünka sobiv omadussõna.

Talurahva toit keskajal

1. Talurahva toit oli keskajal (*missugune?*)
2. (*Missugusel?*) kohal oli talupoja toidulaua agana-
leib.
3. Aganaleiva kõrvale söödi tavaliselt (*missugust?*)
jahuputru ehk kõrti.
4. Pühadeks ja pulmadeks pruuliti otradest õlut, mida joodi (*missugustest?*)
..... puust kappadest.
5. Jõululaupäeva õhtul söödi hästi (*missuguseks?*)
hautatud tanguputru, mille keskele pandi rasvasilm.
6. Liha söödi harva, peamiselt (*missuguste?*) pühade
ajal.
7. Piima andsid toleaeagsed lehmad vähe, toidu kõrvale joodi rohkem
(*missuguse?*) maitsega kalja.
8. Tänapäeval nii (*missugust?*) toiduainet nagu
kartul hakkasid meie esivanemad kasvatama alles 150 aastat tagasi.
9. Esialgu kasvatati kartulit mõisa aedades kui ilutaimet tema (*missuguste?*)
..... õite pärast.
10. (*Missuguse?*) tööga saadud toitu suhtusid meie
esivanemad suure lugupidamisega.

*vedel, kaunikirjaline, suurem, pehme, kehv ja üksluine, tähtis, raske,
tavaline, kaunis, hapukas*

H. Palamets „Lugusid Eesti keskajast“ põhjal

Omadussõna käänamine koos nimisõnaga

Jrk	Kääne	Käändevormi küsimus omadussõna kohta	Ainsus	Mitmus
1.	nimetav	missugune? missugused?	viljakas põld	viljakad põllud
2.	omastav	missuguse? missuguste?	viljaka põllu	viljaka/ te põldu/ de
3.	osastav	missugust? missuguseid?	viljakat põldu	viljakaid põldusid
4.	sisseütlev	missugusesse? missugustesse?	viljaka/ sse põllu/ sse	viljaka/ te/sse põldu/ de/sse
5.	seesütlev	missuguses? missugustes?	viljaka/ s põllu/ s	viljaka/ te/s põldu/ de/s
6.	seestütlev	missugusest? missugustest?	viljaka/ st põllu/ st	viljaka/ te/st põldu/ de/st
7.	alaleütlev	missugusele? missugustele?	viljaka/ le põllu/ le	viljaka/ te/le põldu/ de/le
8.	alalütlev	missugusel? missugustel?	viljaka/ l põllu/ l	viljaka/ te/l põldu/ de/l
9.	alaltütlev	missuguselt? missugustelt?	viljaka/ lt põllu/ lt	viljaka/ te/lt põldu/ de/lt
10.	saav	missuguseks? missugusteks?	viljaka/ ks põllu/ ks	viljaka/ te/ks põldu/ de/ks
11.	rajav	missuguseni? missugusteni?	viljaka põllu/ ni	viljaka/ te põldu/ de/ni
12.	olev	missugusena? missugustena?	viljaka põllu/ na	viljaka/ te põldu/ de/na
13.	ilmaütlev	missuguseta? missugusteta?	viljaka põllu/ ta	viljaka/ te põldu/ de/ta
14.	kaasaütlev	missugusega? missugustega?	viljaka põllu/ ga	viljaka/ te põldu/ de/ga

Pane tähele sõnavorme neljas viimases käändes –
sõnaühendis jääb omadussõna omastavasse käändesse (*kelle? mille?*).

106. Kääna suuliselt tabeli järgi sõnaühendeid vihane sõjajumal, kange mõök, verine lahing ainsuses ja mitmuses.

107. Kääna kirjalikult sõnaühendit suur mäss.

Jrk	Kääne	Omadussõna käändevormi küsimus	Ainsus	Mitmus
1.	nimetav	<i>missugune?</i> <i>missugused?</i>		
2.	omastav	<i>missuguse?</i> <i>missuguste?</i>		
3.	osastav	<i>missugust?</i> <i>missuguseid?</i>		
4.	sisseütlev	<i>missugusesse?</i> <i>missugustesse?</i>		
5.	seesütlev	<i>missuguses?</i> <i>missugustes?</i>		
6.	seestütlev	<i>missugusest?</i> <i>missugustest?</i>		
7.	alaleütlev	<i>missugusele?</i> <i>missugustele?</i>		
8.	alalütlev	<i>missugusel?</i> <i>missugustel?</i>		
9.	alaltütlev	<i>missuguselt?</i> <i>missugustelt?</i>		
10.	saav	<i>missuguseks?</i> <i>missugusteks?</i>		
11.	rajav	<i>missuguseni?</i> <i>missugusteni?</i>		
12.	olev	<i>missugusena?</i> <i>missugustena?</i>		
13.	ilmaütlev	<i>missuguseta?</i> <i>missugusteta?</i>		
14.	kaasaütlev	<i>missugusega?</i> <i>missugustega?</i>		

108. Täida lünk sobiva omadussõnaga. Kirjuta nimisõna vastavas käändevormis.

1) kirjutasid	(missugusele?)	(paber)
	(missuguse?)	(pliiats)
	(missugusest?)	(sündmus)
2) sõitsite	(missugusele?)	(üritus)
	(missuguse?)	(buss)
	(missugustel?)	(tee)
3) reisivad	(missugusesse?)	(riik)
	(missuguse?)	(sõber)
	(missuguste?)	(auto)

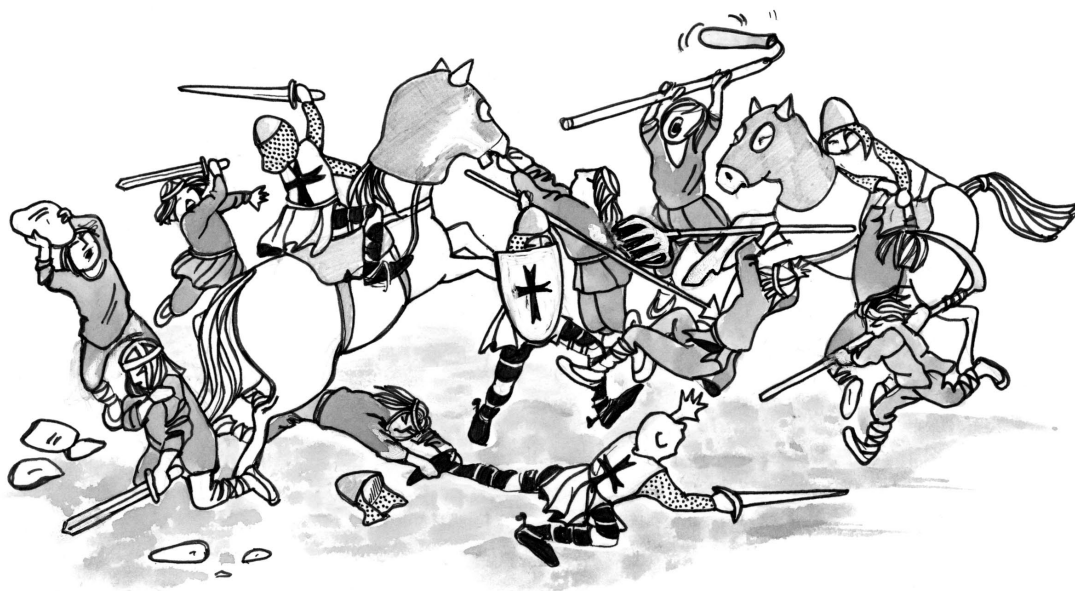
109. Loe laused. Kirjuta sulgudes olev sõnaühend sobivas käändevormis.

Muistsest vabadusvõitlusest

- Eesti (*mille?* muistne vabadus) lõppu tähistas ristisõdijate saabumine 12. sajandi lõpus.
- Eestlased võitlesid vapralt (*kellega?* võõrad vallutajad)
.....
- Ümera lahing 1210. aastal oli eestlastele (*milleks?* oluline võit)
.....
- Eestlaste edu Ümera lahingus tulenes nende rünnaku (*millest?* täielik ootamatus)
- Suur oli eestlaste kätte langenud sõjasaak – väärtuslikumaks loeti hobuseid ja (*mida?* kallid relvad)
- Madisepäeva lahing 1217. aastal sai (*mille?* muistne vabadusvõitlus) murdepunktiks.

7. Madisepäeva lahing osutus eestlaste jaoks (*milleks?* raske kaotus)
.....
8. Selles (*milles?* ränk lahing) hukkus eestlaste juht Lembitu.
9. 1219. aastal tõi Taani kuningas Tallinna lahele (*mille?* suur laevastik)
....., et ristisõdijatega koos eestlased alistada.
10. Tegemist oli tolle aja kohta (*millega?* suurejooneline sõjaline operatsioon)
.....
11. Eestlased tapsid hulga sakslasi, kuid kandsid ka ise (*mida?* tohutud kaotused)
12. Lindanise lahingu kaotusega kadus ka paljuski lootus jääda (*kelleks?* vaba rahvas)
13. Eesti ala vallutati (*kelle?* saksa ristisõdijad)
..... poolt lõplikult 1227. aastal, mil langes ka seni veel vabana püsinud Saaremaa.
14. 1343. aasta jüriööl tegid eestlased veel ühe (*mille?* meeleheitlik katse)
..... võõrvõimu kukutamiseks, kuid said kaotuse osaliseks.

M. Laar „101 Eesti ajaloo sündmust“ põhjal

110. Loe lünklaused. Kirjuta sulgudes olevad sõnaühendid õiges käändevormis.

1. Keskaegses Tallinnas tõi soolakaubandus sealsetele kaupmeestele
(*suur kasum*)
2. Heeringas oli keskaegses Tallinnas (*tähtis importkaup*)
3. Saarlaste (*muistne jumal*) kutsuti Tarapitaks.
4. Meie (*kauged esivanemad*) oli
oluline elada looduse märkide järgi.
5. Muistsed eestlased annetasid haldjatele ja jumalatele ohvrikividel, mis
asusid (*pühad hiied*)
6. Meie esivanemad ei võtnud ristiuskumaks ning ikka talitati
(*vanad uskumused ja kombed*) järgi.
7. Muistsed eestlased pidasid (*püha päev*) neljapäeva.
8. Keskajal allusid koolid (*katolik kirik*)
9. Keskajal valitses koolis karm kord ning õpetaja karistas mõnikord õpilasi
(*valus vits*)
10. Katk oli raske haigus, seda kutsuti keskajal (*must surm*)

111. A. Loe laused. Kirjuta sulgudes olev sõna või sõnaühend sobivas käändevormis ainsuses.

B. Kirjuta tekst vihikusse mitmuses.

Talutööd kevadel

1. Kevade saabumisega tehti talus algust (*vaevanõudev põllutöö*)
- 2. Põllu kündmisel kasutati (*veoloom*)
- (*tugev*), kuid (*aeglane härg*)
3. Kündmine oli ränkraske töö, mida peeti (*noor ja tugev mees*)

..... ametiks. 4. Et (*suur maatükk*)
 peenendada, äestati põld veel (*okslik kuusetüvi*)
 tehtud karuäkkega. 5. Äestamisele järgnes vilja külvamine,
 mis nõudis (*suur oskus*)

 6. Tavaliselt jäi külvitöö
 (*hoolas peremees*)
 teha.

H. Palamets
 „Lugusid Eesti keskajast“ põhjal

112. Loe sõnaühendid joone alt. Loe laused. Vali lünka sobivad sõnaühendid ja kirjuta need õiges käändevormis.

Eesti rahvakalendri tähtpäevad

A.

1. 1. aprill on rahvakalendris karjalaskepäev. Pärast
lasti kari korraks laudast välja.
2. 23. aprill oli meie esivanemate jaoks, sest kui
ilmad vähegi lubasid, tehti 23. aprillil ehk jüripäeval algust künnitööga.
3. Tähtsaim suvine püha oli 24. juuni ehk jaanipäev. Sel päeval tähistati
..... lõppu ja heinatöö algust.
4. Jaanipäevale eelnenud päeval ehk jaanilaupäeval pakuti perele
..... ja koduõlut. Jaaniõhtu oli
jaanitule tegemine.
5. Talurahvale oli jaanipäev üks väheseid puhkehetki suviste
..... reas.

*kevadised põllutööd, parem toit, oluline päev, pikk talv, pikad tööpäevad,
 kõige tähtsam sündmus*

B.

6. Suve loeti 29. septembril – mihklipäeva.
Siis lõpetati välitööd ja loomade karjatamine.
7. Algas
Aega mihklipäevast madisepäevani nimetati
..... . Arvati, et surnud sugulased käivad sel ajal kodus
vaatamas, kuidas nende järglased elavad.
8. Hingedepäev on 2. novembril. Vanasti köeti sel päeval saun ja kaeti laud,
kuhu peremees nimepidi
sööma kutsus.
9. 25. novembril tähistati kadripäeva, mida peeti naiste pühaks. Naisteks
maskeeritud külanoored käisid talust tallu ja soovisid
.....
10. Talurahvas tähistas ka jõulupühi. Jõululaupäeval toodi tuppa
....., millel oli hea lebada ja
lastel tore hullata.

*viimane päev, surnud esivanemate hinged, vaikne hingedeae, pikk ja pime sügis,
pikad öled, hea karjaõnn*

Omadussõna võrdlusastmed

Loe tekst ja vasta küsimustele teksti põhjal.

Euroopas asuv Elbrus on **kõrge** mägi, mille tipp ulatub 5642 meetrit üle merepinna. Aafrikas asuv Kilimanjaro [*kilimandžaro*] mägi on Elbrusest **kõrgem** ulatudes 5895 meetrit üle merepinna. **Kõige kõrgem** mägi meie planeedil on Aasias Himaalaja mäestikus asuv Džomolungma, mille tipu kõrguseks on mõõdetud 8850 meetrit üle merepinna.

- Nimeta mäed kõrguse järgi.
Alusta kõige kõrgemast.
- Milline kolmest nimetatud mäest on kõige madalam?
- Milline mägi on Elbrusest kõrgem, kuid Džomolungmast madalam?
- Millised mäed on Džomolungmast madalamad?

Mati rääkis: “Matemaatika on minu jaoks **huvitav** õppeaine, aga kirjandus on siiski **huvitavam**. **Kõige huvitavam** õppeaine on ajalugu.”

- Millisesse tundi läheb Mati kõige meelsamini? Miks?
- Millised tunnid Matile veel meeldivad? Kumb neist on poisi jaoks huvitavam?

- Erinevate asjade ühesuguseid omadusi saame võrrelda.
- Omadussõnadel esineb **3 võrdlusastet**.

1. ALGVÕRRE väljendab omadust ja ei ütle midagi omaduse määra kohta: **kõrge, huvitav**.

2. KESKVÕRRE väljendab omadust eelmisest suuremal määral: **kõrgem, huvitavam**.

Keskvõrde tunnus on **-m**.

Keskvõrde moodustamine:

kõrge	→ (missuguse?)	kõrge	+ m	→	kõrgem
huvitav	→ (missuguse?)	huvitava	+ m	→	huvitavam

3. ÜLIVÕRRE näitab omaduse esinemist kõige suuremal määral: **kõige kõrgem, kõige huvitavam**

Ülivõrret moodustatakse tavaliselt sõna **kõige** abil:

kõige	+ keskvvõrde vorm	kõrgem	→	kõige kõrgem
kõige	+ keskvvõrde vorm	huvitavam	→	kõige huvitavam

113. Moodusta omadussõna keskvõrre.

	Algvõrre <i>missugune?</i>	<i>Missuguse?</i>	Keskvõrre + m	Sõnaühend keskvõrdes
1.	tänu ^{lik} (laps)	<i>tänu^{liku}</i>	<i>tänu^{liku}m</i>	<i>tänu^{liku}m laps</i>
2.	mõju ^{kas} (poliitik)			
3.	sõja ^{kas} (hõim)			
4.	kindla ^{meelne} (inimene)			
5.	ladi ^s (lugemine)			

114. Moodusta omadussõna keskvõrdest algvõrre.

	Keskvõrre	Algvõrre <i>missugune?</i>
1.	süga ^{vam} veeko ^{gu}	
2.	sage ^{dam} küla ^{line}	
3.	kannat ^{likum} õpi ^{lane}	
4.	keeru ^{lisem} üles ^{anne}	
5.	huvi ^{tavam} art ^{ikkel}	

115. Täida tabel.

	Algvõrre	Keskvõrre	Ülivõrre (kõige + keskvõrre)
1.	ri ^{kas}	ri ^{kam}	kõige ri ^{kam}
2.		ru ^{malam}	
3.			kõige oht ^{likum}
4.	mu ^{gav}		

5.		ebainimlikum	
6.			kõige rõõmsameelsem
7.	silmakirjalik		
8.		kallim	
9.			kõige värskem
10.	lihtsakoeline		

- Selgita, kuidas moodustasid omadussõna keskvõrde.
- Selgita, kuidas moodustasid omadussõna ülivõrde.

116. Loe laused. Lisa lünka omadussõna sobivas võrdlusastmes.

1. Täna on ilm päikesepaisteline, aga eile oli veelgi
2. Eestimaa suved on sageli jahedad, kuid sügis ja kevad on suvest
..... . Talv on
3. Kiirrongiga jõuad Londonist Pariisi kiiresti, kuid lennukiga siiski
..... .
4. Pärnu on rahvaarvult suur linn, kuid Tartu on
Tallinn on rahvaarvult linn Eestis.
5. Palumets, kus kasvavad männid, kuused ja arukased, on valgusküllane.
Nõmmemets, kus kasvavad ainult männid, on palumetsast
..... .

Kui sõna algvõrde **omastava käände lõpus** on **a** või **u**,
siis keskvõrdes **asendub** see **e**-ga:

paks → (missuguse?) paks**u** → pak**em**
pikk → (missuguse?) pik**a** → pik**em**

117. A. Jälgi keskvõrde moodustamist erandlike omadussõnade puhul (a, u → e). Täida tabel lõpuni.

B. Täienda keskvõrdes omadussõna vormi nimisõnaga.

Algvõrre		Keskvärre
nimetav <i>missugune?</i>	omastav <i>missuguse?</i>	
1) kõva	kõv a	kõv em kivi
2) tark	targ a	targ em mees
3) vana	van a	van em daam
4) paks	paks u	paks em
5) järsk	järs u	järs em
6) vali	valj u	valj em
7) lai		
8) nõder		
9) kuri		
10) soe		
11) laisk		
12) virk		
13) halb		
14) külm		
15) märg		
16) must		

Tuleta meelde!

Tuleta meelde, millise käändevormi põhjal moodustatakse sõnade muutevormid.

Sõnatüvi on omastava käände vormis (missuguse?). Alates sisseütlevast käändest lisandub sõnatüvele lõpp (eduka + le sportlasele).

Jälgi omadussõna võrdlusastmete käänamist.

Ainsus

Kääne	Küsimus	Algvõrre	Keskvõrre	Ülivõrre
nimetav	<i>missugune?</i>	hoolas	hoolsam	kõige hoolsam
omastav	<i>missuguse?</i>	hoolsa	hoolsama	kõige hoolsama
osastav	<i>missugust?</i>	hoolsat hoolast	hoolsamat	kõige hoolsamat
sisseütlev	<i>missugusesse?</i>	hoolsasse	hoolsamasse	kõige hoolsamasse
seesütlev	<i>missuguses?</i>	hoolsas	hoolsamas	kõige hoolsamas
seestütlev	<i>missugusest?</i>	hoolsast	hoolsamast	kõige hoolsamast
alaleütlev	<i>missugusele?</i>	hoolsale	hoolsamale	kõige hoolsamale
alalütlev	<i>missugusel?</i>	hoolsal	hoolsamal	kõige hoolsamal
alaltütlev	<i>missuguselt?</i>	hoolsalt	hoolsamalt	kõige hoolsamalt
saav	<i>missuguseks?</i>	hoolsaks	hoolsamaks	kõige hoolsamaks
rajav	<i>missuguseni?</i>	hoolsani	hoolsamani	kõige hoolsamani
olev	<i>missugusena?</i>	hoolsana	hoolsamana	kõige hoolsamana
ilmaütlev	<i>missuguseta?</i>	hoolsata	hoolsamata	kõige hoolsamata
kaasaütlev	<i>missugusega?</i>	hoolsaga	hoolsamaga	kõige hoolsamaga

Mitmus

Kääne	Küsimus	Algvõrre	Keskvõrre	Ülivõrre
nimetav	<i>missugused?</i>	hoolsad	hoolsamad	kõige hoolsamad
omastav	<i>missuguste?</i>	hoolsate	hoolsamate	kõige hoolsamate
osastav	<i>missuguseid?</i>	hoolsaid	hoolsamaid	kõige hoolsamaid
sisseütlev	<i>missugustesse?</i>	hoolsatesse	hoolsamatesse	kõige hoolsamatesse
seesütlev	<i>missugustes?</i>	hoolsates	hoolsamates	kõige hoolsamates
seestütlev	<i>missugustest?</i>	hoolsatest	hoolsamateest	kõige hoolsamateest
alaleütlev	<i>missugustele?</i>	hoolsatele	hoolsamatele	kõige hoolsamatele
alalütlev	<i>missugustel?</i>	hoolsatel	hoolsamatel	kõige hoolsamatel
alaltütlev	<i>missugustelt?</i>	hoolsatelt	hoolsamatelt	kõige hoolsamatelt
saav	<i>missugusteks?</i>	hoolsateks	hoolsamateks	kõige hoolsamateks
rajav	<i>missugusteni?</i>	hoolsateni	hoolsamateni	kõige hoolsamateni
olev	<i>missugustena?</i>	hoolsatena	hoolsamatena	kõige hoolsamatena
ilmaütlev	<i>missugusteta?</i>	hoolsateta	hoolsamateta	kõige hoolsamateta
kaasaütlev	<i>missugustega?</i>	hoolsatega	hoolsamatega	kõige hoolsamatega

118. Kirjuta lünka keskvõrdes omadussõna.

1. Õpetaja hääl muutus järjest (*vali*)
2. Auto keeras (*lai*) teele.
3. Sooviksime sõita mõnele (*soe*) maale.
4. Juta pani selga (*paks*) jope.
5. Vasak teeperv oli paremast (*järsk*)
6. Vanamemm jäi üha (*nõder*)
7. Ma ei tea (*virk*) inimest kui Jaagup.
8. Plaatiumi peetakse (*kõva*) väärismetalliks kui teisi.

Omadussõna **hea** keskvõrre on **parem**.
Karamellkommid on **head**, aga šokolaadikommid on siiski **paremad**.

119. Moodusta omadussõna keskvõrre.

1. Välismaal on hea elada, kuid oma lähedaste inimeste ja sõprade keskel kodumaal on siiski
2. Emajõgi on pikk, aga Võhandu jõgi on
3. Kihnu saar on väike, aga Ruhnu on
4. Tagaranna pank Saaremaal on kõrge, kuid Mustjala pank on oluliselt
5. Tartumaal asuv Saadjärv on sügav, kuid Rõuge Suurjärv Haanja kõrgustikul on kolmteist meetrit
6. Looduslikult tekkinud Jägala juga on kõrge, kuid mitteloodusliku tekkega Valaste juga on tunduvalt

Jäta meelde!

Jäta meelde, et omadussõna keskvärret kasutatakse siis, kui tahetakse **rõhutada omaduse rohkest.**

Rõuge Suurjärv on Peipsi järvest oluliselt **sügavam**.

Omadussõna keskvärret kasutatakse ka siis, kui tahetakse **võrreldavaid suurusi täpsustada.**

Võhandu jõgi on 66 kilomeetrit **pikem** kui Emajõgi.

120. Loe laused. Loe omadussõnad.

Kirjuta lünka keskvärdes omadussõna sobivas käändevormis.

populaarne, ohutu, kerge, õige, pikk, libe

1. Libedal teel on auto pidurdustekond palju
2. Sügisel muudavad tee langenud lehed, talvel jää ja lumi.
3. Jalgratas on sõiduvahendina muutumas üha
4. liiklemise tagamiseks tuleb täita liikluseeskirju ja turvanõudeid.
5. Õnnetuse korral on ratturi vigastused, kui ta kannab korralikku turvavarustust.
6. Ohutuse huvides on reguleerimata ülekäigurajal rattalt maha tulla ja ületada sõidutee jalgsi.

121. A. Moodusta tumedalt trükitud omadussõna võrdlusastmed ja kirjuta need joonele.

B. Võrdle suurusi ja kirjuta vastavad omadussõna võrdlusastmed suuruste kohale.

C. Moodusta laused, kus kasutad ühe omadussõna kõiki kolme võrdlusastet. Kirjuta laused vihikusse.

Näide. Ehalkivi (ruumala 930 m³), Kabelikivi (ruumala 728 m³), Kukkakivi (ruumala 324 m³), **suur**

Võrdle suurust: *suur - suurem - kõige suurem*

Kukkakivi on suur, aga Kabelikivi on temast suurem. Ehalkivi on kõige suurem.

1) Peipsi järv (suurim sügavus 12,9 m), Võrtsjärv (suurim sügavus 6 m), Rõuge Suurjärv (suurim sügavus 38 m), **sügav**

Võrdle sügavust:

2) Võhandu jõgi (pikkus 166 km), Kasari jõgi (pikkus 112 km), Emajõgi (pikkus 100 km), **pikk**

Võrdle pikkust:

3) Suur Munamägi (kõrgus 318 m), Kuutsemägi (kõrgus 217 m), Emumägi (kõrgus 166 m), **kõrge**

Võrdle kõrgust:

4) Saaremaa (S = 2673 km²), Hiiumaa (S = 989 km²), Muhu (S = 200 km²), **suur**

Võrdle suurust:

Lihtülivõrre

Omadussõna ülivõrret saab moodustada 2 viisil:

- 1) sõna **kõige** + **keskvõrre** abil (*kõige ilusam, kõige sügavam*);
- 2) lihtülivõrde vormis (*ilusaim, sügavaim, õnnelikem*).

Lihtülivõrde moodustamine:

Algvõrre	Mitmuse osastav <i>missuguseid?</i>	Lihtülivõrre
ilusad	ilusa/ id	ilusa/ im
sügavad	sügava/ id	sügava/ im

Omadussõna **hea** lihtülivõrre on **parim**.

Kui algvõrde mitmuse osastavas on **-sid**, siis lihtülivõrret moodustada ei saa:

Algvõrre	Mitmuse osastav <i>missuguseid?</i>	Lihtülivõrre
tublid	tubli sid	–
hapu	hapu sid	–

122. A. Moodusta omadussõna algvorm mitmuses ja mitmuse osastav vorm.

Algvõrre	Algvorm mitmuses	Mitmuse osastav <i>missuguseid?</i>
1) kiire	<i>kiired</i>	<i>kiire/id</i>
2) aeglane	<i>aeglased</i>	<i>aeglase/id</i>
3) palav		
4) särtsakas		
5) sirge		
6) lohakas		
7) kaunis		
8) lõbus		

B. Moodusta lihtülivõrre. Kirjuta sõna vastavas käändevormis.

Algvõrre	Mitmuse osastav <i>missuguseid?</i>	Liht- ülivõrre	Sõnatüvi <i>kelle? mille?</i>	Küsimus	Sõnavorm
1) pime	<i>pimedaid</i>	<i>pimedaim</i>	<i>pimedaima</i>	<i>missugusest?</i>	<i>pimedaimast</i>
2) ilus				<i>missugusega?</i>	
3) tegus				<i>missugusel?</i>	
4) lustakas				<i>missuguseks?</i>	
5) mahukas				<i>missugusesse?</i>	
6) rahakas				<i>missuguselt?</i>	
7) terve				<i>missugusele?</i>	
8) haige				<i>missugusega?</i>	
9) janune				<i>missugusele?</i>	
10) hele				<i>missugusena?</i>	

123. Moodusta omadussõna võrdlusastmed. Lihtülivõrde moodustamisel kontrolli, kas mitmuse osastava käände lõpus on -id.

Algvõrre	Keskvõrre	Mitmuse osastav käände <i>missuguseid?</i>	Lihtülivõrre
1) sirge	<i>sirgem</i>	<i>sirgeid</i>	<i>sirgeim</i>
2) ilus			
3) kiire			
4) madal			
5) kaugel			
6) pime			
7) lõbus			
8) süge			
9) huvitav			
10) maitsev			

124. Loe laused. Täida lüngad sobivate lihtliviõrdes omadussõnadega eelmisest harjutusest.

1. Lennuk on tänapäeval liiklusvahend.
2. Päikesesüsteemi täht Maast on Neptuun.
3. Seaduses on kindlaks määratud palk, mille inimene täisajaga töötamise eest peab saama.
4. Juuni teine pool on Eestimaal aeg, mil nurmed ja aasad on kaetud kauneimate lilledega.
5. Pille, kelle nägu on pidevalt naerul, on meie klassi tüdruk.
6. Kirjandus oli minu ema jaoks tund, sest talle meeldis palju lugeda.
7. Eestimaal on ja aeg november, mil päike tõuseb hilja ja loojub varakult.

125. Kirjuta punktiirile lihtliviõrdes omadussõna sobivas käändevormis.

1) rikas	(kellele?)		inimesele
2) vaene	(kus?)		vallas
3) valvas	(kellest?)		koerast
4) väike	(kellel?)		lapsel
5) õnnetu	(kellega?)		noormehega
6) pime	(millal?)		ööl
7) küpse	(millest?)		õunast
8) võõras	(mis?)		maitse

Kui omadussõna mitmuse osastav vorm (*missuguseid?*) on lõputa (lõpeb täishäälikuga), siis moodustame lihtülivõrde keskvõrde järgi:

õnnelik → (*missuguseid?*) **õnnelikke** (lõputa)
 õnnelikum → kõige õnnelikum ehk **õnnelikem**
 suur → (*missuguseid?*) **suuri** (lõputa)
 suurem → kõige suurem ehk **suurim**

126. Moodusta omadussõna võrdlusastmed.

Ülivõrde moodustamisel jälgi antud skeemi.

keskvõrre → ülivõrre

a) -likum → -likem

b) -em → -im

Algvõrre	Mitmuse osastav <i>missuguseid?</i>	Keskvõrre <i>(missuguse?)...+m</i>	Lihtülivõrre
1) pikk	<i>pikki (ø)</i>	<i>pikem</i>	<i>pikim</i>
2) kahjulik	<i>kahjulikke (ø)</i>	<i>kahjulikum</i>	<i>kahjulikem</i>
3) jõuline			
4) tarvilik			
5) vana			
6) suur			
7) vajalik			
8) põhjalik			
9) tark			
10) paks			
11) asjalik			
12) vastuvõtlik			
13) lühike			
14) hea			
15) õnnelik			

127. Loe omadussõnad harjutuse lõpus. Loe lünklaused. Täida lünk joone alt valitud omadussõna lihtliviõrde sobiva käändevormiga.

1. Kes on jutustuse tegelane ja luiskab igal võimalusel?
2. Maailma inimene kaalub ligi pool tonni.
3. Maailma paigad asuvad pooluste lähedal.
4. Kes on sinu tutvusringkonnas inimene, kes ei lähe kunagi endast välja?
5. Kool edukalt lõpetada – see oli Maria senises elus otsus.
6. Teleris näidati maailma inimest, kes nägi välja nagu kõndiv luukere.

külm, raske, valelik, kõhn, tark, kannatlik

128. Loe lüngaga laused. Jooni neis omadussõnad. Kasuta lüngas omadussõna võrdlusastme sobivat vormi.

1. Kuuenda klassi õpilased said viktoriinis hea tulemuse, kuid seitsmenda klassi laste tulemus oli Kaheksanda klassi võistkonna tulemus oli ja see võistkond sai esimese koha.
2. Kalle auto on kallis, kuid Mati auto on Jüri auto maksis kõige rohkem, tema auto on
3. Matemaatika on Sille jaoks lihtne õppeaine, kuid keeleõpetus on veelgi Ajalugu on tema jaoks õppeaine.

4. Istuv ja mittesportlik eluviis on tervisele kahjulik, kuid alkoholi tarvitamine ja suitsetamine on veelgi Kui inimene ei tee sporti ning tarvitab alkoholi ja tubakatooteid, siis selline eluviis on tervisele

Omadussõna tuletamine liidete abil

Loe tekst. Pööra tähelepanu tumedalt trükitud omadussõnadele.
Täida harjutus teksti lõpus.

Kalmeril ei ole tööd. Ta on olnud **töötu** alates septembrist. Mees on **õnnetu**, et pole ikka veel tööd leidnud. Töö leidmine on **keerukas**, sest sobivaid töökohti Kalmeri elukoha lähedal pole. Kaugemal leiaks küll tööd, kuid igapäevane sõitmine on **tülikas** ja ka **kulukas**.

Siidjas lips ees ning **nahkjas** jope seljas, sõidab Kalmer lõunase bussiga linna. Ta läheb tööbüroosse. Veel ei ole mees **lootusetu** – ehk naeratab õnn talle just täna.

- Kirjuta, mis sõnaga on väljendatud töö puudumist.
- Kirjuta, mis sõnaga on väljendatud õnne puudumist.
- Kirjuta, mis sõnaga on väljendatud kaugel tööl käimise rohket tüli.
.....
- Kirjuta, mis sõnaga on väljendatud kaugel tööl käimise rohket kulu.
.....
- Kirjuta, mis sõnaga on kirjeldatud lipsu.
- Kirjuta, mis sõnaga on kirjeldatud jopet.

Omadussõnu saame moodustada **liidete** abil:

-tu	(õnne/tu)	väljendab omaduse puudumist
-jas	(must/jas)	väljendab sarnasust
-kas	(edu/kas)	väljendab omaduse rohkust

Liide **-tu**

129. Selgita antud sõnaühendite tähendust.

Näide: tegevusetu mees – **mees, kellel puudub tegevus**

1) mõttetu tegevus –

2) ohutu liiklus –

3) pilvitu taevas –

4) veatu ülesanne –

5) karvutu koer –

- **tu**-liitega omadussõnad väljendavad OMADUSE PUUDUMIST.

- **tu**-liitega omadussõnade moodustamine:

nimisõna omastav kääne (kelle? mille?) + tu

(mis?) kultuur → (mille?) **kultuuri** + **tu** → **kultuuritu** käitumine

(mis?) anne → (mille?) **ande** + **tu** → **andet** esineja

130. Moodusta omadussõnad liite **-tu** abil.

mis?

mille?

+ tu

Näide: gaas, millel pole lõhna **lõhn** **lõhna + tu** **lõhnatu gaas**

1) näitleja, kellel pole edu

- 2) olend, kellel puudub selgroog
- 3) päev, milles polnud rõõmu
- 4) inimene, kes ei kuulu parteisse
- 5) mees, kellel puudub kodu
- 6) süüdistus, millel puudub alus
- 7) tööriist, millel pole tarvet
- 8) jutt, millel puudub sisu
- 9) toit, millel puudub maitse

131. A. Loe laused. Jooni nimisõna, mida täiendab tumedalt trükitud lauseosa.

B. Asenda tumedalt trükitu samatähendusliku *tu*-liitega omadussõnaga.

Pane tähele, et sõnade järjekord võib lauses muutuda.

Kirjuta laused vihikusse.

Näide: Meie valla volikogus on kaks liiget, kes ei kuulu ühessegi parteisse.

Meie valla volikogus on kaks parteitut liiget.

1. Mehele, **kellel pole tööd**, pakuti lühiajalist teenimisvõimalust põllumajandustalus.
2. Linna sotsiaalabi osakond pakkus inimestele, **kellel pole kodu**, jõulude ajal sooja lõunasööki.
3. Täna ses loodusõpetuse tunnis tutvustati meile loomi, **kellel puudub selgroog**.
4. Märkasin tänaval daami, kes jalutas väikese koeraga, **kellel polnud karvu**.
5. Ehitusmeister andis tellijale üle töö, **milles polnud vigu**.
6. Märkasin oma kaaslastes suhtumist, **milles puudub kohusetunne**.
7. Kodusesse majapidamisse koguneb aegade jooksul esemeid, **millel pole tarvet**.
8. Vihased töötajad esitasid süüdistuse, **millel pole alust**.
9. Püüan vältida tühja loba ja mitte rääkida juttu, **millel puudub sisu**.

-tu liitega omadussõnu moodustatakse ka **tegusõnadest:**
tegusõna algvorm (mida tegema?) + tu

luba/ma + tu	→	lubamatu tegevus
kannata/ma + tu	→	kannatamatu inimene
sobi/ma + tu	→	sobimatu riietus

132. A. Moodusta tegusõnast -tu liitega omadussõna.

1) mõtlema – <i>mõtlematu</i>	10) organiseerima –
2) kannatama –	11) parandama –
3) võitma –	12) tähelepanema –
4) tajuma –	13) halastama –
5) segama –	14) ootama –
6) põhjendama –	15) kujutlema –
7) teenima –	16) usaldama –
8) piirama –	17) taipama –
9) harima –	18) kartma –

B. Kirjuta selgituse juurde sama tähendusega omadussõna A osast.

1) laps, kes ei oska oodata	laps
2) on antud voli teha kõike	voli
3) pole selle karistuse vääriline	karistus
4) alpinist, kes ei tunne hirmu	alpinist
5) inimene, kes ei saa aru	inimene
6) sõdur, kes ei anna armu	sõdur
7) külaline, kes saabub ette teatamata	külaline

- 8) armee, mida ei suudeta alistada armee
- 9) vallandamine, millel pole põhjust vallandamine
- 10) vaikus, mida keegi ega miski ei häiri vaikus
- 11) inimene, kes on hajameelne inimene

Liide -jas

- *jas*-liitega omadussõna väljendab SARNANEMIST.

- *jas*-liitega omadussõnade moodustamine:

nimisõna nimetav kääne (mis?) + *jas*

klaas + *jas* → klaasjas materjal (klaasi sarnane materjal)

- Pane tähele õigekirja! *uss* + *jas* → *usjas* (ussi sarnane)

133. Moodusta näite eeskujul nimisõnadest *jas*-liitega omadussõnu.

Selgitus	<i>jas</i> -liitega omadussõna moodustamine	<i>jas</i> -liitega omadussõna + nimisõna
1) <u>liiva</u> sarnane aine	(see on) <i>liiv</i> + <i>jas</i>	<i>liivjas aine</i>
2) <u>noole</u> sarnane ots		
3) <u>kõrre</u> sarnane vars		
4) <u>piima</u> sarnane vaht		
5) <u>nõela</u> sarnane okas		
6) <u>kausi</u> sarnane vaagen		
7) <u>ussi</u> sarnane liigutus		
8) <u>kera</u> sarnane lillepott		
9) <u>tuha</u> sarnane muld		
10) <u>pudru</u> sarnane mass		

134. Loe laused. Kirjuta lünka sobivas vormis *jas*-liitega sõnaühendid eelmisest harjutusest.

1. Ema asetask õunad ja pirnid (*kuhu?*)
2. Kõhutantsijad oskavad teha sujuvaid (*mitm. mida?*)
3. Automaatmasina kohvil tekib peale (*mis?*)
4. Jõulukuuselt pudenes vaibale (*mitm. mida?*)
5. Tundmatu taime uhke õis oli (*mille?*) otsas.
6. Laborant segas topsi valmis (*mille?*)

135. Loe laused. Asenda tumedalt trükitud sõnaühend *jas*-liitega omadussõnaga. Jälgi, et omadussõna oleks õiges käändevormis. Kirjuta harjutus vihikusse.

1. Kaks nädalat põuast ilma muutis mulla **tuha sarnaseks**.
2. Ehitismehed tegid kleepuvat ehitussegu **liiva sarnasest** ainest ja veest.
3. Väike meistrimees vajutas plastiliini sisse auke puust varda **noole sarnase** otsaga.
4. Viiekorruselise maja rõdude ehitamisel kasutati **klaasi sarnast** materjali.
5. Meesterahva triiksärk oli valmistatud **siidi sarnasest** materjalist.
6. Koristaja töötles salongi puitpindasid **vaha sarnase** puidukaitsevahendiga.
7. Kohviku perenaine asetask värsked lilled **kera sarnastesse** lillevaasidesse laual.
8. Lõuna-Ameerikas kasvav pudelipuu on oma nimetuse saanud **pudeli sarnase** tüve järgi.

Liide *-kas*

- *kas*-liitega omadussõna väljendab OMADUSE ROHKUST.
- *kas*-liitega omadussõnade moodustamine:

nimisõna omastav kääne (*kelle? mille?*) + kas

anne	→	(<i>mille?</i>) ande + kas	→	andekas (näitleja)
turi	→	(<i>mille?</i>) turja + kas	→	turjakas (noormees)

136. Moodusta nimisõnast -kas liitega omadussõna.**A.**

Nimisõna algvorm	Omastav kääne (kelle? mille?) + kas	Omadussõna
1) vili	<i>vilja + kas</i>	<i>viljakas</i> (pinnas)
2) edu		(laulja)
3) maitse		(kübar)
4) sõna		(naabrinaine)
5) kulu		(reis)
6) tüli		(reisikaaslane)
7) jume		(proua)
8) vara		(lesk)
9) tuju		(teismeline)
10) raha		(ärinaine)
11) aru		(mõte)

B.

Nimisõna algvorm	Omastav kääne (kelle? mille?) + kas	Omadussõna
1) isu		(nooruk)
2) sool		(maitse)
3) mahl		(pirn)
4) värv		(elu)
5) kõht		(vanamees)
6) nali		(lugu)
7) taip		(laps)
8) jutt		(sõber)
9) komme		(mees)
10) iga (vanus)		(daam)

137. Kasuta tumedalt trükitud sõnaühendi asemel kas-liitega omadussõna eelmisest harjutusest.

Näide: hea isuga mees – *isukas mees*

- 1) üritus, mis maksab palju –
- 2) hästi kokku sobiv riietus –
- 3) suure kõhuga inimene –
- 4) õpilane, kes saab kiiresti aru –
- 5) kodanik, kes enne mõtleb ja siis teeb –
- 6) lugu, mis ajab naerma –
- 7) kaaslane, kes „käib närvidele“ –
- 8) õun, milles on palju mahla –
- 9) sportlane, kes saavutab häid tulemusi –
- 10) laps, kes on hästi kasvatatud –
- 11) vanatädi, kes palju räägib –

138. Kirjuta vastandtähendusega omadussõnad. Kasuta liidet -kas.

Näide: edutu näitleja – *edukas näitleja*

- 1) mõttetu tegu –
- 2) rahatu nooruk –
- 3) varatu neiu –
- 4) mahlatu õun –
- 5) viljatu töö –
- 6) isutu laps –
- 7) maitsetu kujundus –
- 8) arutu käitumine –
- 9) kombetu koolitüdruk –

139. Loe omadussõnad joone alt. Loe lüngaga laused.

Vali lünka sobiv omadussõna. Kirjuta see õiges käändevormis.

1. Vihmaussid ja kaanid on loomad.
2. Öeldakse, et eksimine on inimlik – keegi meist pole
3. Kui seene seest tuleb välja mahl, siis reeglina kõlbab ta süüa.
4. mulla sees ei lähe taimed kasvama.
5. Kui lähtud vanasõnast „üheksa korda mõõda, üks kord lõika“, siis väldid tegutsemist.
6. Puhas vesi on ja vedelik.
7. Tööandja väärtustab töötaja juures lisaks oskustele ja teadmistele ka käitumist ja väljanägemist.

tuhkjas, mõttetü, kombekas, piimjas, maitsekas, selgrootu, eksimatu, värvitu, lõhnatu

140. A. Moodusta nimisõna algvormist sõnaühendisse sobiv tu-, jas- või kas-liitega omadussõna.

B. Moodusta laused 10 sõnaühendiga. Kirjuta laused vihikusse.

Näide: tuju *tujutule* lauljannale

..... *tujukale* lauljannale

1) edu	näitlejatariga	5) tuhk	mullas
	näitlejatariga	6) isu	lastele
2) maitse	riietuses		lastele
	riietuses	7) vask	läikega
3) aru	noorsõduritest	8) siid	lipse
	noorsõduritest	9) sisu	jutust
4) uss	liigutustega		jutust

ISBN 978-9949-524-94-5

9 789949 524945

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

Hariduslike erivajadustega
õpilaste õppevara arendamine